

Univerzita Hradec Králové  
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Univerzita Hradec Králové  
Pedagogická fakulta  
Katedra sociální patologie a sociologie

## **Rozvod jako náročná životní situace**

Bakalářská práce

Autor: Petra Maněnová  
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice  
Studijní obor: Sociální patologie a prevence  
Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Pelcák, Ph.D.

# UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2014/2015

## ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	<b>Petra Maněnová</b>
Osobní číslo:	<b>P12607</b>
Studijní program:	<b>B7507 Specializace v pedagogice</b>
Studijní obor:	<b>Sociální patologie a prevence</b>
Název tématu:	<b>Rozvod jako náročná životní situace</b>
Zadávající katedra:	<b>Katedra sociální patologie a sociologie</b>

### Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

Rozvod jako náročná životní situace. Rozvod jako rozpad rodiny. Pohled vlivu rozvodu na partnery a jejich společné děti. Možnosti následného fungování partnerů jako rodičů dětí, popis existujících typů porozvodové rodičovské péče o děti - společná výchova, střídavá výchova, výlučná péče jednoho rodiče apod. Rozvod jako zánik partnerství, nikoliv však rodičovství. Dlouhotrvající konflikty nebo nadále fungující vztahy? Klíčová slova: rozvod, partneři, rodiče, děti, péče o děti, konflikty, funkční vztahy. Metody výzkumu: studium a analýza písemných a odborných pramenů a statistických údajů, kasuistika.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce:

**PhDr. Stanislav Pelcák, Ph.D.**

Katedra sociální patologie a sociologie

Datum zadání diplomové práce:

**28.2.2014**

Termín odevzdání diplomové práce:

**22.4.2015**

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.  
děkan

PhDr. Václav Bělík, Ph.D.  
vedoucí katedry

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

## **Poděkování**

Děkuji PhDr. Stanislavu Pelcákovi, Ph.D., za odborné vedení a rady, které mi poskytl v průběhu zpracování bakalářské práce.

## **Anotace**

MANĚNOVÁ, Petra. *Rozvod jako náročná životní situace*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 54 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá rozvodem jako náročnou situací v životě lidí. Obsahuje popis možných příčin rozvodů, vliv rozvodu na partnery a rodiče nezletilých dětí, možnosti dalšího fungování partnerů jako rodičů v rámci porozvodové péče o společně nezletilé děti. Součástí práce je přehled o možnostech pomoci v oblasti rozvodových a porozvodových kauz. Práce se v největší části zabývá rozvodem z psychologického hlediska, v menším rozsahu pak z pohledu práva. Výzkumné šetření je věnováno rozvodu z pohledu jednotlivých kazuistik, se kterými jsem se setkala v rámci výkonu zaměstnání v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. V rámci kazuistik jsou zmíněny možné protektivní a rizikové faktory, které mohou mít vliv na řešení krizových situací v rodině, popřípadě na průběh rozvodu a následné fungování vztahu rozvedených partnerů.

**Klíčová slova:** rozvod, partneři, rodiče, děti, péče o děti, konflikty, funkční vztahy.

### **Annotation**

MANĚNOVÁ, Petra. *Divorce as a stressful situation*. Hradec Králové: The Teacher College of the University of Hradec Králové, 2015. 54 pages. Bachelor Thesis.

This Bachelor Thesis deals with divorce as one of difficult life situations people may face. It presents a description of possible causes of divorce, discusses the impact of divorce on partners and parents of minor children, as well as the future role of partners as parents who share care of their minor children after divorce. The Thesis also presents assistance and support available in divorce and after-divorce situations. The major part of the Thesis is devoted to the psychological aspect of divorce. Legal factors are discussed to a lesser extent. The research part focuses on several divorce case studies the author observed during her employment in the area of the social-legal protection of children. The case studies include possible protective and risk factors that may affect the handling of family crises, or the course of divorce proceedings and subsequent relationships between divorced partners.

Key words: Divorce, partners, parents, children, care of children, conflicts, functional relationships.

## OBSAH

<b>ÚVOD</b> .....	10
<b>1 ROZVOD MANŽELSTVÍ JAKO MEZIOBOROVÝ JEV</b> .....	11
1.1 Rozvodovost v ČR .....	12
1.2 Příčiny rozvodů .....	14
<b>2 PRÁVNÍ ROZVOD</b> .....	16
2.1 Rozvodová legislativa v ČR .....	16
<b>3 EMOČNÍ ROZVOD</b> .....	17
<b>4 ROZVOD JAKO ZÁTĚŽOVÁ A KRIZOVÁ SITUACE</b> .....	19
4.1 Zátěžová a krizová situace .....	19
4.2 Zvládání zátěžových situací .....	23
4.2.1 Coping .....	23
4.2.2 Frustrační tolerance .....	23
4.2.3 Resilience .....	23
4.3 Resilience rodiny .....	24
4.4 Mechanismy adaptace na zátěžové situace .....	25
<b>5 NÁSLEDKY ROZVODU</b> .....	26
5.1 Negativní jevy .....	26
5.2 Identita dítěte po rozvodu .....	29
5.3 Porozvodová péče rodičů o děti .....	30
5.3.1 Společná výchova .....	31
5.3.2 Střídavá výchova .....	31
5.3.3 Výlučná péče jednoho rodiče .....	32
5.4 Negativní jevy v porozvodové péči o dítě .....	33
<b>6 POMOC A PODPORA V ROZVODOVÝCH SITUACÍCH</b> .....	33
6.1 Právní pomoc .....	33
6.2 Psychologická pomoc .....	34
6.3 Pomoc z oblasti sociální .....	34
6.4 Další formy pomoci .....	34
<b>7 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ</b> .....	37
7.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka .....	37
7.2 Výzkumná metoda .....	37
7.3 Výzkumný soubor .....	37



8	KAZUISTIKY.....	38
9	SHRNUTÍ KAZUISTIK .....	46
<b>10</b>	<b>ZÁVĚR</b> .....	<b>51</b>
11	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ .....	53

## **Seznam zkratk**

- ČR - Česká republika
- ČSÚ - Český statistický úřad
- OSPOD - Orgán sociálně-právní ochrany dětí

## ÚVOD

Tématem bakalářské práce je rozvod jako náročná životní situace. Téma bylo zvoleno s ohledem na stále vysokou rozvodovost v ČR a na narůstající náročnost rozvodových kauz, a to nejen ve vztahu k jeho aktérům, ale i ve vztahu k institucím, které se na řešení této složité životní situace podílejí.

Problematika rozvodovosti, vliv rozvodu manželství na rozcházející se partnery a jejich děti, úzce souvisí se studijním oborem. Volba zaměření bakalářské práce souvisela zejména s pracovní oblastí, ve které působím. Celkem 21 let pracuji v sociální oblasti, z toho 15 let v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Jako zaměstnankyně orgánu sociálně-právní ochrany dětí Krajského úřadu Karlovarského kraje se devátým rokem podílím na řešení složitých případů rozvodových kauz rodičů dětí, zejména pak jejich sporů o výchovu dětí. Tyto spory jsou velmi často důsledkem vyhroceného rozpadu partnerského vztahu. Partneři mnohdy nejsou schopni nadále fungovat jako rodiče a situaci jejich dětí pak musí řešit veřejné orgány a instituce.

Cílem bakalářské práce je charakteristika rozvodu jako náročné životní situace, popis stavu rozvodovosti v ČR, příčin, negativních důsledků a průvodních jevů rozvodů. S ohledem na moji praxi v oblasti sociálně-právní ochrany dětí je téma zaměřeno na rozvod manželství s nezletilými dětmi, tedy na průběh rozvodu a na fungování manželů jako rodičů dětí.

Bakalářská práce byla zpracována při využití odborné literatury z oblasti psychologie, práva, sociologie, statistických údajů a vlastních pracovních zkušeností z oblasti sociálně-právní ochrany dětí.

# 1 ROZVOD MANŽELSTVÍ JAKO MEZIOBOROVÝ JEV

„Rozvod je pro účastníky i pro společnost ztráta. Otázkou pouze je, jak velká ztráta to bude.“ (Nová, Průchová, 2005, str. 9)

Rozvod manželství je obecně považován za výrazně nepříznivou životní událost, která se odráží snad ve všech oblastech lidského života. Má své aspekty sociální, etické, právní, ekonomické a hlavně psychologické. Všichni účastníci rozvodu něco ztrácejí. Dospělí partnera, děti přicházejí o stálou přítomnost obou rodičů, jeden z partnerů musí obvykle měnit bydliště, časté jsou i ekonomické ztráty.

Rozvod není bezbolestný akt, je však součástí života. Mnoho autorů řadí rozvod mezi projevy sociální patologie. Přes všechny negativní důsledky rozvodů však není třeba dívat se na ně jako na jev nenormální či dokonce tragický. (Matoušek, 1993).

Rozvod nelze bagatelizovat, ale rovněž k němu nelze přistupovat tak, že je vše ztraceno a život tím končí.

Většina společností rozvod umožňovala a nadále umožňuje. Historické prameny uvádějí, že rozvody probíhaly již ve starověkém Řecku a Římě. Poměrně neomezená svoboda k rozvodu trvala v západní společnosti do nástupu křesťanství, které ji značně ovlivnilo. Křesťanství totiž lidem přikazuje, aby nerozlučovali, co Bůh spojil. Považuje tedy manželství za nezrušitelné, doživotní.

Rozvod může být považován za určité základní společenské sanační opatření, které má zabránit těžkým konfliktům mezi manželi, má skončit problematické soužití a umožnit další životní perspektivy. (Matějček, Dytrych, 2002) Bohužel ne vždy se takovýto efekt rozvodu dostaví.

Matějček a Dytrych (2002, str. 39) hovoří o třech stádiích:

- *Manželský (rodinný) nesoulad* – vzniká z rozporů, ve kterých se prokazuje snížená schopnost partnerů tyto rozpory řešit a společně najít řešení. Jedná se o běžný nesoulad, v několika málo případech přechází v manželský rozvrat.
- *Manželský (rodinný) rozvrat* - jde již o vážnější rozpory, obvykle dochází k oslabení některé z funkcí rodiny. Rozvrat může být akutní nebo dlouhodobý a v některé fázi přechází v rozvod.
- *Rozvod* – formální právní ukončení manželského vztahu.

Autoři upozorňují na fakt, že existuje určitý počet rodin, které žijí v trvalém rozvratu s výrazným narušením rodinných funkcí, ale o rozvod z nějakých důvodů nepožádají. Hovoří tak o „*nedeklarovaném rozvodu*“. (Matějček, Dytrych, 2002, str. 40)

Poupětová považuje rozvod za „*proces, ve kterém je třeba projít insitucionalizovanými kroky právního rozvodu a individuálním vnitřním procesem psychorozvodu*“. (Poupětová, 2009, str. 15).

Novák a Průchová upřednostňují před používáním termínu psychorozvod termín emoční rozvod, neboť se domnívají, že spojením s „psycho“ vyvolává název zavádějící asociace. (Novák, Průchová, 2005)

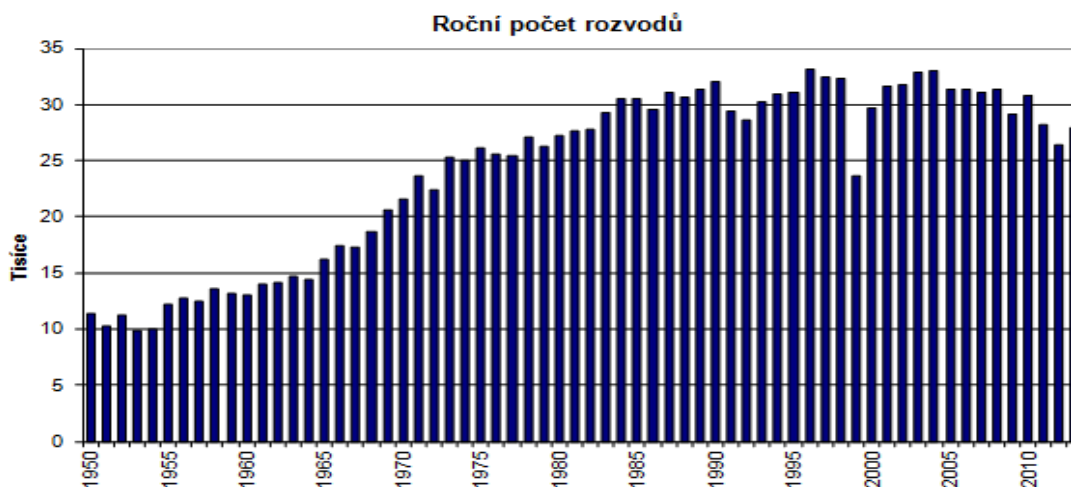
## **1. 1 Rozvodovost v ČR**

Rozvodovost je jednou z oblastí sledovaných Českým statistickým úřadem. Pokud se hovoří o velkém počtu rozvodů v ČR, pak je nezbytné zmínit statistické údaje, v tomto případě údaje uváděné Českým statistickým úřadem.

Soudy v ČR rozvedly v roce 2013 celkem 27 895 manželství, což bylo o 1,5 tisíce více než v roce 2012, ve srovnání s lety 2001-2008 však o 3-5 tisíc méně. Absolutní počet rozvodů odráží zejména dlouhodobý vývoj snižujícího se počtu sňatků, zatímco intenzita rozvodovosti se příliš nemění, zůstává vysoká. Od roku 2001 se pohybuje na úrovni 45-50 % manželství končících rozvodem.

Přehled o počtu rozvodů nabízí následující Graf č. 1, ke kterému český statistický úřad poznamenává, že výrazně nižší počet rozvodů v roce 1999 byl odrazem legislativních změn, kdy zákon č. 91/1998 Sb. upravil podmínky rozvodu, zejména manželství s nezletilými dětmi.

Graf č. 1 *Roční počet rozvodů* (ČSÚ, 2015)



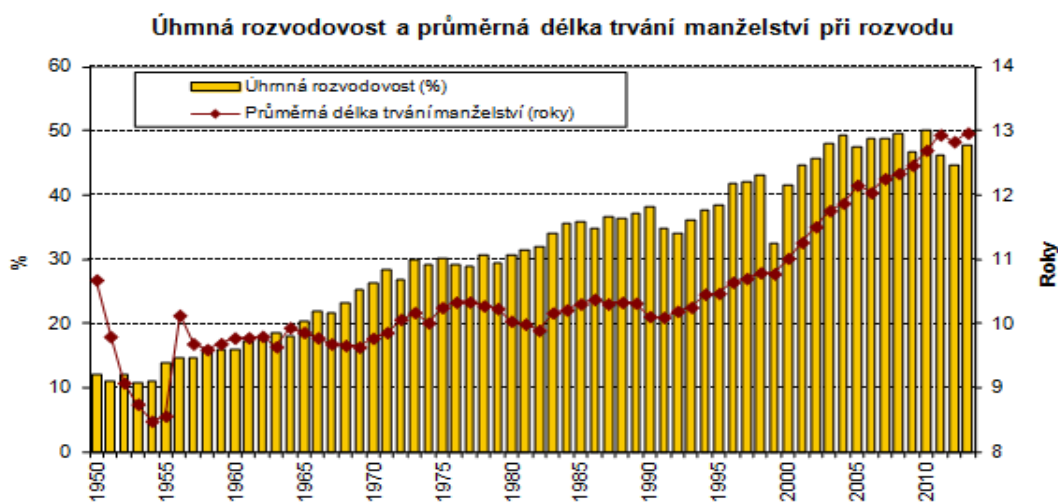
Od počátku 90. let 20. století se u rozvodu příliš nemění zastoupení mužů a žen, kteří se rozvádí minimálně již podruhé. Tvoří jednu pětinu rozvádějících se osob. Návrh na rozvod podává ve dvou třetinách případů žena.

Z celkového počtu manželství rozvedených v roce 2013 bylo 57,1 % s nezletilými dětmi. Podíl rozvodů s nezletilými dětmi se postupně snižuje, před deseti roky se jednalo o 63,4 %, o deset let dříve o 72,0 %. Na snížení podílu rozvodů s nezletilými dětmi má vliv nízká plodnost posledních desetiletí a vyšší zastoupení rozvodů déletrvajících manželství, kdy děti manželů již dosáhly dospělosti. Na jednu rozvádějící se dvojici s nezletilými dětmi stabilně připadá průměrně 1,5 dítěte.

Manželé se nejčastěji rozvádí po 3-5 letech manželství. Vzhledem ke zvýšení rozvodovosti u dlouhotrvajících manželství (zejména po 25 a více letech) se postupně prodlužuje průměrná délka trvání manželství při rozvodu: mezi lety 2003 a 2013 vzrostla z 11,8 na 13,0 let. Při zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství v roce 2013 by přitom rozvodem skončilo 47,8 % manželství. Nejvyšší rozvodovost byla zatím v roce 2010 (50 %).

Český statistický úřad uvádí jako další ukazatel úhrnnou rozvodovost, která udává podíl manželství končících rozvodem (za předpokladu zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství z daného roku po dalších zhruba třicet let).

Graf č. 2 *Úhrnná rozvodovost a průměrná délka trvání manželství při rozvodu (ČSÚ, 2015)*



## 1.2 Příčiny rozvodů

Nárůst rozvodovosti je jedním z dlouhodobých trendů moderních západních společností. Podle Matouška je jedním z faktorů působících v civilizovaných společnostech na rostoucí počet rozvodů tempo společenských změn. Pro každou generaci platí jiné zvyklosti týkající se manželských rolí a fungování rodiny. V životním stylu ve vyspělých společnostech lidé často mění zaměstnání i bydliště. Tyto změny jsou obvykle motivovány větším prospěchem. Na základě toho Matoušek konstatuje, že v industriální společnosti nemůže být málo rozvodů. (Matoušek, 1993)

Obecně lze popsat důvody rozvodu z pohledu práva. Příčinami rozvratu manželství je zpravidla porušování manželských povinností, které aktuálně definuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen Občanský zákoník), a to povinnosti manželů spolu žít, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí při zachování stejných práv a povinností pro oba manžele.

Hasmanová Marvánková s Kreidlem rozebírají rozvodovou situaci s ohledem na zdroje manželské koheze, tedy s ohledem na atraktivitu manželství, bariéry opuštění manželství a existencí dostupných alternativ. Vycházejí z ekonomického předpokladu, že rozvod je důsledkem nevhodného manželského spárování, které vzniká důsledkem

racionálního jednání partnerů. K riziku rozvodu pak dle uvedených autorů může také přispět například předmanželské soužití, náboženská rozdílnost, rozvod rodičů, manželství s více nebo žádnými dětmi a manželství uzavíraná ve velmi nízkém nebo pozdějším věku. (Hasmanová Marvánková, Kriedl, 2012)

Tabulky hlavních dlouhodobých důvodů manželského rozvratu, jak je popisuje Novák, obsahují následující příčiny rozvodů:

1. *„Rozdílné názory na trávení volného času.*
2. *Nedostatek společných zájmů.*
3. *Rozdílné názory na práva a povinnosti v domácnosti.*
4. *Mimomanželský vztah partnera.*
5. *Rozpory ve finančním hospodaření.*
6. *Nespokojenost v intimním soužití.*
7. *Mimomanželský vztah vlastní.*
8. *Nedostatek tolerance ze strany partnera.*
9. *Hrubé jednání partnera.*
10. *Rozdílné názory na výchovu dětí.*
11. *Charakterové vady partnera.*
12. *Žárlivost partnera.*
13. *Závislost na alkoholu u partnera.*
14. *Partner nemůže mít děti.“* (Novák, 2012, str. 14-15)

Novák dále uvádí, že manželství je více ohroženo rozvodem, pokud má žena povolání s vysokým socioekonomickým hodnocením. To však neplatí u mužů, neboť vysoký příjem manžela je ve prospěch setrvání v manželství. Větší příjem manželky je ku prospěchu, protože se dle Nováka dobře situovaní lidé méně rozvádějí. Pokud však se příjem ženy blíží k příjmu manžela, vede to k její nezávislosti a pokud žena není v manželství spokojená, pak ho snáze opouští. Nejsilnějším předpokladem rozvodu manželství je svatba před 19. rokem věku manželů, kdy se hovoří o nezralosti pro manželství. Bezdětná manželství se snadněji rozvádějí, u vícedětných manželství rozvodovost klesá. Čím déle manželství trvá, tím větší je pravděpodobnost, že bude trvat i nadále. V souvislosti s délkou trvání manželství používá Novák termín *zóny smrti*, které se dle jeho názoru nacházejí ve 3. až 5. roce a o něco méně výrazněji pak mezi 10. až 12.



rokem manželství. Lidé z měst se rozvádějí více než z vesnic. Náboženská víra výrazněji snižuje riziko rozvodu. Katolíci se rozvádějí méně než protestanti, ti zase méně než ateisté. Nejpevnější vztahy jsou v manželství ortodoxních židů. Lidé z rozvedených rodin se pak dle Nováka rozvádějí o něco více než lidé z rodin nerozvedených. Opakovaná manželství jsou méně stabilní než první manželství, s počtem rozvodů roste riziko rozvodovosti. (Novák, 2012)

## **2. PRÁVNÍ ROZVOD**

Právní rozvod je v podstatě procesní institut, který slouží k oficiálnímu ukončení partnerství lidí, kteří spolu dále nechtějí a nemohou žít. Řeší se rozdělení majetku, bydlení, výchova společných dětí. Je to informace pro okolní svět, že aktéři již nejsou manželé, nepatří k sobě, změnili svůj stav. Poupětová nahlíží na právní rozvod jako na krok důležitý pro vnitřní proces psychorozvodu. Pokud si partneři neprojdou právním rozvodem, nemohou úspěšně dojít ke konci psychorozvodu. (Poupětová, 2009)

### **2.1. Rozvodová legislativa v ČR**

Kvůli komplikované demografické situaci po první světové válce byla nezbytná nová legislativa úpravy rozpadu manželství. Díky válce došlo k přirozenému úbytku obyvatel, poklesla sňatečnost, porodnost, narostla úmrtnost a mimomanželská plodnost. Nepříznivá demografická situace byla umocněna chřipkovou pandemií. Rozvod od stolu a od lože, který existoval za Rakouska a Uherska, byl doplněn manželskou rozlukou. Ta umožňovala vstup do dalšího manželství a opakovaná manželství se tak mohla stát jednou z cest k řešení populační otázky. Rozluka, jako jediný způsob ukončení manželství, byla uzákoněna v roce 1950. Díky Ústavě z roku 1948 došlo v padesátých letech minulého století k zjednodušení rozvodových pravidel první republiky, legislativa zavedla rovnoprávnost manželských partnerů, nemanželských dětí s manželskými a zavedla *koncept objektivní příčiny a koncept viny*. V té době byl brán ohled zejména na závislé děti. Po roce 1964 vinu nahradila příčina rozvodu a přetrvál zájem na situaci dětí. Dřívější smírčí slyšení bylo nahrazeno výzvou soudce pro přehodnocení požadavku na rozvod, který se postupem času stal pouze formálním. (Hasmanová Marváňková, Kreidl, 2012)

Následně byl po dlouhou dobu rozvod upraven v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině.

V současné době je rozvodová legislativa upravena v Občanském zákoníku, který samostatnou částí nazvané rodinné právo z účinností od 1.1.2014 zcela nahradil zákon o rodině. Nová právní úprava nepřináší v oblasti rozvodu žádné velké změny. V řízení o rozvod před soudem je nutno prokázat okolnosti potvrzující, že manželství je trvale, hluboce a nenapravitelně rozvráceno, nelze očekávat jeho obnovení a současně je nutné prokázat příčiny tohoto stavu. Pokud manželé nemají zájem na zachování manželství, není situace složitá. Pokud však jeden z manželů rozvodu brání, je nutné dokazovat, že manželství neplní a není schopno plnit žádnou ze svých funkcí (manželé spolu trvale nežijí, nevedou společnou domácnost, nemají se rádi, nepomáhají si, nejsou schopni společně vychovávat děti, apod.). O rozvodu rozhoduje soud, který manželství nerozvede v zákonem definovaných situacích. Jedná se o situace, kdy je rozvod v rozporu se zájmem nezletilých dětí daných zvláštními důvody nebo s rozvodem nesouhlasí manžel, který se na rozvratu převážně nepodílel a kterému by tak byla způsobena závažná újma (pokud nežijí odděleně více jak 3 roky). Posledním důvodem je skutečnost, že nenabylo právní moci soudní rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu. Tento důvod často někteří rodiče dětí zneužívají, což vyplývá z jedné z kazuistik, která je součástí této práce (Kazuistika č. 1).

Pokud manželství trvalo alespoň rok, manželé ke dni podání návrhu spolu nejméně šest měsíců nežijí, druhý manžel se k rozvodu připojí, soud se příčinami rozvodu nezabývá a manželství rozvede.

### **3 EMOČNÍ ROZVOD**

Rozvádějící se manželé procházejí mnoha etapami. Celé období, kterým si musí partneři projít, nazývají autoři, jak již bylo v této práci zmíněno, různě – psychorozvod nebo emoční rozvod. Pro obecné označení této části je zvolen název emoční rozvod.

Poupětová používá termín psychorozvod a zabývá se rozvodem z pohledu vnitřního psychického procesu, v jehož průběhu se člověk vyrovnává se zánikem manželství a všemi jeho důsledky. Psychorozvod podle autorky začíná obvykle dlouho před tím, než jeden z manželů podá návrh na rozvod manželství, a pokračuje ještě po soudním rozvodu. Pokud

si oba manželé prošli vnitřním procesem psychorozvodu nebo alespoň jeho částí, vidí Poupětová jednodušší rozvod právní.

Dle Poupětové je v rámci psychorozvodu nutné:

*Odpoutání partnerů* – přijetí skutečnosti, že partnerství opravdu skončilo. K úplnému odpoutání partnerů je nezbytné dokončení právního rozvodu, tedy vypořádání závazků a uvolnění psychických a právních pout.

*Oddělení partnerství od rodičovství* – děti jsou jedním z mála přetrvávajících společných závazků. Děti potřebují pro svůj úspěšný vývoj oba rodiče a jejich spolupráci.

*Odstup od manželství a bilanci* – manželství je ukončeno, odstup pomáhá hojení. Možnost přemýšlení o příčinách selhání vztahu, popřípadě vlastního podílu.

*Nalezení nové identity* – rozvodem může dojít ke zhroucení vlastní identity, mění se společná koncepce života, změna rolí. Je nutné vytvořit si novou vlastní identitu v nových podmínkách. (Poupětová, 2009)

Proces psychorozvodu Poupětová rozděluje do 4 fází:

1. *„Odmítání skutečnosti.*
2. *Léčení bolesti.*
3. *Přemýšlení, odpoutání a stabilizace.*
4. *Vytváření nové identity a nové koncepce života.“* (Poupětová, 2009, str. 26).

Novák a Průchová hovoří o emočním rozvodu, jako o dosažení emoční distance od rozbitého manželství s uvědoměním, že tento vztah již nikdy nebude funkční. Do emočního rozvodu řadí citové a sexuální odpoutání od bývalého manžela či manželky. Nejtěžší fází považují uvědomění si, že manželství končí, nikoliv však rodičovství. Autoři popisují následující vývojové stupně rozvodu:

1. *Protest* – kdy se odpůrce snaží protestovat proti rozvodu, a to obvykle kontraproduktivním způsobem (zdůraznění závislosti na partnerovi, nebo agresivita a pohrdání).
2. *Zoufalství* – fáze smutku, sebeobviňování nebo se hledá viník, často provázeno zoufalými činy, jako útok na iniciátora rozvodu – stížnosti, udání apod.

3. *Popření* – zoufalství postupně přechází k rezignaci a postoj odpůrce se často stává činorodější. Popření toho, jak rozvádějícímu se záleží na udržení manželství, kdy se citová závislost často mění v averzi.
4. *Vyrovnaní se a zpracování* – jedná se o velmi obtížnou fázi a zároveň o jeden z cílů rozvodového poradenství. Jsou lidé, kteří se s rozvodem vyrovnají, ale pravé příčiny nikdy nezpracují tak, aby se z nich poučili. (Novák, Průchová, 2005)

Emoční vyrovnání se s rozvodem trvá různě dlouho. Odborníci udávají jako normu doby, za kterou se rodina opět stabilizuje, interval od dvou do pěti let. (Matoušek, 1993) Popětová uvádí, že průměrná doba vyrovnání se s rozvodem se pohybuje mezi 1 – 2 lety. (Poupětová, 2009).

## **4. ROZVOD JAKO ZÁTĚŽOVÁ A KRIZOVÁ SITUACE**

### **4.1 Zátěžová a krizová situace**

Pokud se chceme zabývat rozvodem jako zátěžovou situací, je nutné zmínit, jak na zátěžové a krizové situace nahlízejí odborníci.

Vágnerová rozděluje zátěžové situace na tyto základní typy:

*Frustrace* – situace, kdy je člověku znemožněno uspokojit nějakou subjektivně důležitou potřebu, ačkoliv si myslel, že bude uspokojena. Frustrace je častá varianta zátěže, která nemusí vyvolávat nepřiměřené reakce a může být do jisté míry žádoucí zkušeností, protože nutí člověka hledat jiná řešení a napomáhá tak rozvoji jeho schopností.

*Konflikt* – specifická varianta frustrace, patří také mezi běžné potíže. Patogenním činitelem se stává, pokud je konflikt závažný, trvá dlouho, zahrnuje oblast, kterou člověk není schopen řešit.

*Stres* – z psychologického hlediska se jedná o stav nadměrného zatížení či ohrožení. (Vágnerová, 1999)

Mezi charakteristické znaky stresových situací řadí Vágnerová následující:

- „*Neovlivnitelnost situace.*“

- *Nepředvídatelnost vzniku zátěžové situace.*
- *Subjektivně nepřiměřené a nadměrné nároky.*
- *Životní změna, která vyžaduje značné přizpůsobení.* “ (Vágnerová, 1999, str. 33,34)

Stresujícími situacemi mohou být jednak výjimečné zážitky, se kterými člověk nemá zkušenost, dále také relativně běžné zátěže, které zažívá každý člověk.

Vodáčková považuje krizové situace v partnerství a manželství za nejčastější a nejintenzivnější krizové události. Zasahují lidi nepřipravené, bez předchozích varovných signálů a bývají spojeny s ohrožením dosavadních životních jistot, společenskou stigmatizací a zasažením vlastního „ega“. (Vodáčková, 2002)

Krizi Vodáčková považuje za zákonitý jev života. *„V krizi je každý subjekt, jehož stav, který se projevuje zdánlivě bezdůvodným oslabením jeho regulativních mechanismů, je tímto subjektem samotným vnímám jako ohrožení vlastní existence“.* (Vodáčková, 2002, str. 28) Krizi dle uvedeného Vodáčková chápe jako subjektivně ohrožující situaci s velkým dynamickým nábojem a potenciálem změny.

Vodáčková v následující tabulce životních událostí autorů Holmesa a Rahea vysvětluje možnost odhadu míry zátěže a ohrožení jedince. Rozvod partnera je na druhém místě s bodovým ohodnocením 73 bodů (z maximálního 100 bodů, které souvisí s nejvyšší mírou zátěže, a to úmrtím partnera/partnerky). Součtem bodů s ohledem na situace, které člověk v průběhu roku prožil, se lze orientačně informovat o míře stresu a zátěže. Za hraniční hodnotu označuje Vodáčková 250 bodů, kdy se jedná o takovou míru zátěže, při které se organismus člověka ocitá na pomezí vlastních rezerv. (Vodáčková, 2002)

Tabulka č. 1 „*Tabulka životních událostí*“ (Vodáčková, 2002, str. 33)

<b>UDÁLOST</b>	<b>BODY</b>
Úmrtí partnera, partnerky	100
Rozvod	73
Rozvrat manželství	65
Uvěznění	63
Úmrtí blízkého člena rodiny	63
Úraz nebo vážné onemocnění	53
Sňatek	50
Ztráta zaměstnání	47
Usmíření a přebudování manželství	45
Odchod do důchodu	45
Změna zdravotního stavu člena rodiny	44
Těhotenství	40
Sexuální obtíže	39
Přírůstek nového člena do rodiny	39
Změna zaměstnání	39
Změna finančního stavu	38
Úmrtí blízkého přítele	37
Přeřazení na jinou práci	36
Závažné neshody s partnerem	35
Půjčka vyšší než jeden průměrný roční plat	31
Splatnost půjčky	30
Změna odpovědnosti v zaměstnání	29
Syn nebo dcera opouští domov	29
Konflikty s tchánem, tchyní, zetěm, snachou	29
Mimořádný osobní čin nebo výkon	28
Manžel, manželka nastupuje či končí zaměstnání	26
Vstup do školy nebo její ukončení	26
Změna životních podmínek	25
Změna životních zvyklostí	24
Problémy a konflikty se šéfem	23
Změna pracovní doby nebo pracovních podmínek	20
Změna bydliště	20
Změna školy	20
Změna rekreačních aktivit	19
Změna církve nebo politické strany	19
Změna sociálních aktivit	18
Půjčka menší než průměrný plat	17
Změna spánkových zvyklostí a režimu	16
Změna v širší rodině (úmrtí, sňatky)	15
Změny stravovacích zvyklostí	15
Vánoce	12
Přestupek (např. dopravní) a jeho projednání	11

Novák zmiňuje v souvislosti s mírou rozvodové zátěže *škálu stresujících životních událostí školních dětí podle M. Stoppardové*, uvedenou v následující Tabulce č. 2. Novák konstatuje, že míra odolnosti proti stresu je u každého dítěte jiná. Pokud je dítě v průběhu roku vystaveno méně než 150 bodům, není to velká zátěž. Pokud však dosáhne 150 až 300 bodů, jedná se již o velkou míru stresu a lze očekávat přechodné poruchy. Více jak 300 bodů naznačuje vysokou pravděpodobnost poruch. Stoppardová poukazuje na fakt, že děti se učí z postojů rodičů, proto by kontakt s dětmi neměl být negativně ovlivňován starostmi rodičů s minulostí, případně o budoucnost. Novák uvádí, že děti jsou vnímavé a některé věci vnímají hůře, než se jejich okolí zdá. (Novák, 2012)

Tabulka č. 2

**Škála stresujících životních událostí dětí podle M. Stoppardové** (Novák, 2012, str. 54)

<b>ŽIVOTNÍ UDÁLOST</b>	<b>BODY</b>
Úmrtí rodiče	100
Rozvod rodičů	73
Rozchod rodičů	65
Časté služební cesty rodiče	65
Vlastní nemoc či zranění	53
Nový sňatek rodiče	50
Rodič propuštěn ze zaměstnání	47
Usmíření rodičů	45
Matka jde do zaměstnání	45
Změna zdravotního stavu člena rodiny	44
Těhotenství matky, potíže ve škole, narození sourozence, nový učitel či třída, změna finančního stavu rodiny	39
Nová neobvyklá činnost	36
Změna četnosti setkávání se sourozenci	35
Obavy z násilí ve škole	31
Krádež osobních věcí	30
Změna úkolů v domácnosti, starší sourozenec odchází z domu, starosti se staršími rodiči, nedokonalé výkony, na nichž dítěti záleží - vždy	29
Přestěhování	26
Získání nebo ztráta zvířete	25
Změna osobních návyků, neshody s učitelem	24
Stěhování, obdobně i příchod do nové školy	20

## 4.2 Zvládání zátěžových situací

Na to, jaký dopad bude mít rozvodový stres na jeho aktéry, mají vliv některé okolnosti. Lidé získávají v průběhu života zkušenosti. Musí se naučit, jak se s různými zátěžemi a překážkami vyrovnávat a jak je překonávat. Důležitou roli hraje vlastní osobnostní předpoklad.

V této souvislosti je vhodné zmínit oblasti copingu, frustrační tolerance a resilience.

### 4.2.1 Coping

Coping, neboli zvládání, spojuje Vágnerová se zvýšenou tendencí zbavit se nepříjemných projevů psychické i fyziologické aktivace, zvládnout je, nebo zmírnit. Uvádí dva základní způsoby copingu:

- „zaměřené na řešení problému,
- zaměřené na zlepšení emoční bilance, tedy na zmírnění negativních prožitků.“  
(Vágnerová, 1999, str. 36)

Lidé jsou schopni vyrovnat se se zátěžovými situacemi tak dobře, že se další fáze nerozvinou. Pokud člověk nedokáže situaci zvládnout, mohou se objevit různé chorobné příznaky. (Vágnerová, 1999)

### 4.2.2 Frustrační tolerance

Frustrační tolerancí označuje Vágnerová obecnou míru odolnosti k zátěžovým situacím. Je to schopnost vyrovnávat se s náročnými životními situacemi bez nepřiměřených reakcí. Tato schopnost závisí na vrozených dispozicích, na vývojové úrovni, individuálních zkušenostech a aktuálním stavu. (Vágnerová, 1999)

### 4.2.3 Resilience

Definice resilience se u odborníků liší. Lze však říci, že se jedná o „*schopnost zvládnout konfrontaci s výrazně nepříznivými okolnostmi*“. (Šolcová, 2009, str. 11)

Resilience u dospělých bývá definována jako „*univerzální schopnost, která umožňuje osobě, skupině či společnosti předejít, minimalizovat či překonat poškozující dopad/důsledky nepřízní či protivenství*“. (Šolcová, 2009, str. 53) Nepřízeň či protivenství



představují nejčastěji stresující situace. Osoby, které se vyznačují resiliencí, mají schopnost po stresující události znovu nabýt rovnováhy.

### 4.3 Resilience rodiny

Resilienci rodiny je třeba zmínit s ohledem na prevenci před rozpadem rodiny, který způsobí rozvod, a také s ohledem na rodinný stres a na strategii zvládnání zátěže v rodině. Šolcová uvádí definici resilience rodiny jako „*dynamickou rovnováhu mezi udržením funkcí rodiny v zátěžových situacích a kapacitou jednotlivých členů rodiny vzájemně se podporovat, komunikovat a vyrovnávat se s obtížemi*“.(Šolcová, 2009, str. 68) Jak uvádí Šolcová, resilienci rodiny mohou ovlivnit protektivní faktory (rodinná koheze, flexibilita rodinných rolí a vztahů, srozumitelná a otevřená komunikace všech členů navzájem, řešení konfliktů a krizových situací a shoda v pojetí smyslu a úkolů rodiny) i rizikové faktory (nízký socioekonomický status, negativní podmínky, traumatizující události a proměnlivost nároků současné společnosti).

Sobotková zmiňuje v souvislosti s resiliencí rodiny *zdravé rodinné fungování*, tedy „*schopnost rodiny účinně zvládat náročné či stresové životní situace a přizpůsobovat se změnám*“ (Sobotková, 2012, str. 77). S tím souvisí i schopnost rodiny adaptovat se při zátěži, hledat a nacházet novou rovnováhu. Rodinný stres je dle Sobotkové pojímán jako nespecifický požadavek na adaptaci rodiny.

Faktory ovlivňující celkový styl rodiny ke zvládnutí zátěže uváděné Sobotkovou:

- „*charakteristika situace nebo události,*
- *vnímané ohrožení rodinných vztahů nebo cílů,*
- *zdroje, které má rodina k dispozici,*
- *předchozí zkušenosti s náročnou životní situací.*“ (Sobotková, 2012, str. 80)

Sobotková dále uvádí obecné resilientní faktory, které obsahují protektivní i obnovující faktory:

- *Řešení problémů v rodině* – zejména jde o komunikaci při řešení problémů. Komunikace je důležitá při vytváření rodinné atmosféry, copingových strategií, ve formulaci smyslu situací apod.
- *Rovnoprávnost* – mužů a žen, nepodceňovat schopnosti žen.

- *Spiritualita* – pomáhá najít smysl a význam v těžkých situacích, pomáhá udržet vědomí pospolitosti.
- *Flexibilita* – schopnost udržet stabilitu a zotavit se z negativních následků krize.
- *Pravdivost* – přístup dostatečného množství pravdivých informací.
- *Naděje* – udržet si určitou naději.
- *Rodinná hardiness* – houževnatost, odvaha, pevnost rodiny, určitá nezdolnost rodiny.
- *Rodinný čas a rutina* – stále opakované činnosti, zvyky, rituály chrání rodinu.
- *Sociální opora* – síť vztahů.
- *Zdraví* – celkové zdraví všech členů rodiny. (Sobotková, 2012, str.101,102).

Teorie rodinné resilience může být v praxi velmi užitečná, neboť umožňuje najít přirozené zdroje sil, možnosti rodiny a pracovat s nimi v rámci terapie nebo poradenství. Je tak možné si uvědomit, jak a v čem lze rodinám pomoci.

#### **4.4 Mechanismy adaptace na zátěžové situace**

Člověk v zátěžových situacích používá obranných reakcí, které vycházejí z jeho minulých zkušeností. Jestliže přinesly pozitivní efekt, zafixují se a člověk má tendenci je opakovat. Stanou se tak obrannou strategií, která má trvalejší charakter. Cílem obranných reakcí je obnovení nebo uchování psychické pohody nebo rovnováhy. Obranné reakce jsou dvě základní, únik a útok. (Vágnerová, 1999)

##### **Útok**

Útok je aktivní obranou, člověk se situací bojuje. Může zaútočit na zdroj ohrožení, náhradní objekt, nebo vůči sobě samému. Projevuje se verbálním sebeobviňováním, ve výjimečných situacích sebevražednými tendencemi.

##### **Únik**

Jedná se o jiný způsob reakce, než je útok. Jedinec ze situace uniká buď změnou postoje k situaci, hledáním podpory, nebo rezignací na uspokojení.

Do únikových reakcí se řadí:

- *Popření* – člověk přijímá jen takové reakce, které pro něj nejsou ohrožující.
- *Potlačení, vytěsnění* – tendence zbavit se pocitů, pohnutek a myšlenek, které jsou nepříjemné.
- *Fantazie* – pomáhá nahradit negativní zážitky uspokojujícími, které nejsou reálné (např. bájná lhavost).
- *Racionalizace* – logické přehodnocení situace.
- *Regrese* – únik na vývojově nižší úroveň chování.
- *Identifikace* – pokus o posílení vlastní hodnoty ztotožněním s někým, koho lze obdivovat.
- *Substituce* – náhrada nedosažitelného uspokojení jiným, které se jeví jako dostupné.
- *Rezignace* – vzdání se uspokojení předem, protože je považováno za nedosažitelné. (Vágnerová, 1999)

## 5. NÁSLEDKY ROZVODU

### 5.1 Negativní jevy

Pokud je rozvod extrémně složitý, mohou nastávat situace, které aktérům ovlivní život na různě dlouhou dobu.

Prožitek nadměrné zátěže nebo ohrožení je spojen s různými psychickými reakcemi, které obvykle přetrvávají i v dalších fázích. Dochází ke změně emočního prožívání – úzkost, vztek a agrese, k oslabení kognitivních funkcí. Uvědomění zátěže aktivizuje psychické obranné mechanismy, které mohou být různé – jejich smyslem je zachování psychické rovnováhy jedince. (Vágnerová, 1999)

Každá nadměrně zatěžující a dlouhodobá psychická zátěž je škodlivá. Takto prožívaná traumata mohou vést k somatickým potížím či onemocněním, jako je například vysoký krevní tlak, vředy žaludku a dvanácterníku, diabetes, nebo k psychickým onemocněním a potížím.

V procesu rozvratu se jen výjimečně může stát, že by alespoň jeden z partnerů citově nebo jinak nestrádal. Odborníci se však shodují, že rodinným rozvratem a rozvodem je

ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte. Neexistuje věk, ve kterém by dítě rozvodem netrpělo. Dítě je vystaveno zvláštnímu druhu psychické zátěže, jejíž následky, pokud nejsou včas rozpoznány a řešeny, se brzy začnou projevovat.

Matějček s Dytrychem v souvislosti s rozvodovou situací v rodině poukazují na špatnou školní výkonnost dítěte. Ta se projevuje zhoršením prospěchu, přestože dítě dříve prospívalo dobře. V důsledku trvalého stresu se u dítěte objevuje více napětí a úzkosti, které vedou ke zhoršené koncentraci dítěte. Dítě tak může ztrácet zájem o školu, protože se mu stává zdrojem utrpení. (Matějček, Dytrych, 2002)

Autoři také zmiňují, že existují výrazné rozdíly mezi chlapci a dívkami. „*Zhoršení prospěchu u chlapců je podmíněno také jejich nekonformním, často agresivním chováním, které je přirozeným výsledkem dlouhodobé frustrace*“. (Matějček, Dytrych, 2002, str. 44) U dívek je proces méně nápadný, jsou více staženy do sebe, jejich chování není tak nekonformní jako u chlapců, ale úzkost a s ní souvající poruchy koncentrace se projevují také. (Matějček, Dytrych, 2002)

Špaňhelová uvádí následující stavy dětí, které mohou být reakcemi na rozvod rodičů:

- *Lež*. Rozdíl mezi fantazijním myšlením a lživostí je definován věkem kolem 5 let. V tomto období má mít dítě ve vnitřním prožívání jasně definované, co je lež a co jen fantazie. Většinou se jedná o lež, která je projevem, že dítě žije v nějakém světě, kde mu není dobře. Utíká tedy do lži – do vysněné situace.
- *Krádeže*. Jedná se spíše o protestní krádeže, kdy dítě neukradne věc tak, aby se na to nepřišlo. Tímto způsobem touží po tom, aby si ho rodiče všimli, začali se o něj opět zajímat.
- *Noční děsy*. Je to stav dítěte, který se projevuje asi od 8. měsíce věku dítěte do konce mladšího školního věku – tedy přibližně do 11 let. Dítě ve spánku křičí, mnohdy něco, co vůbec nedává smysl.
- *Lhostejnost*. Dítě nezajímá, co se v rodině děje, zda má rodič starosti, apod.
- *Útěky z domova*. Někdy má dítě tento čin promyšlený, někdy utíká bez rozmyslu, většinou po hádce. Je to v době zkratu, na základě určité situace.

- *Zamkllost.* Dítě po sporech rodičů nemluví, tak jak je to jinak obvyklé. Je zamyšlené, jeho věty jsou většinou útržkovité.
- *Somatické projevy.* Dítě si najednou začne stěžovat na bolesti, vyšetření lékařem je negativní.
- *Koktání.* Je to projev toho, že má dítě v sobě větší emoční náboj a neumí se s ním vypořádat. Koktání znamená, že dítě při řeči zadržává. Nejčastěji bývá považováno za dětskou neurózu – dítě tedy nemá poškozenou centrální nervovou soustavu.
- *Pomočování.* Jedná se spíše o obnovené pomočování. Často se jedná o reakci na náročnou situaci hádek rodičů. (Špaňhelová, 2010)

Stres z rozvodu může mít záporný vliv na dítě ještě před porodem. Tenze matky ovlivňuje vývoj plodu. Novák a Průchová poukazují na výzkumy poukazující na možné reakce dětí na rozvodový stres v následujících věkových obdobích dítěte:

- *Od prenatálního období do dvou let věku* – předčasný porod, nízká porodní hmotnost, problémy s jídlom, se spánkem, vývojové opoždění.
- *Tři až pět let věku* – potíže s usínáním, noční děsy, strach odloučit se od pečující osoby.
- *Kolem šesti let věku* – násobí se zátěž daná nástupem do školy, nesoustředěnost, labilita nálad. V souvislosti s regresí se zhoršuje výslovnost. Mohou se vyskytnout výbuchy agrese.
- *Sedm až deset let věku* – pocit ztráty, která vyvolává pocit smutku i agresivity, trestání blízkých odmítáním, provokování. Možné jsou i psychosomatické obtíže.
- *Jedenáct až třináct let věku* – dítě je informováno vrstevníky o rozvodu, to často vede k otevřené nebo skryté agresivitě. Dítě si již uvědomuje svoji hodnotu a může rodiče vydírat. Někdy také přebírá zodpovědnost za jednoho z rodičů, na což nebývá dost zralé.
- *Čtrnáct až šestnáct let věku* – pubertální náladovost a labilita vzrůstá, rozvod ukazuje rodiče jakoby slabé, obtížné udržení autority, dítě zneužívá informací, které se dozvídá. Hrozí pocity úzkosti, deprese, nejistoty, zklamání, delikvence, drogy, sexuální promiskuita, strach z budoucnosti apod.

- *Sedmnáct až devatenáct let věku* – děti se nechtějí zabývat problémy rodičů. Očekávají, že jim rodiče vyjdou vstříc, těžko snášejí situace, kdy je „potřebný“ rodič. Roste riziko legálních odchodů z domova, předčasné sňatky.
- *Dospělé děti* – i v této době vyvolává rozvod rodičů pocit ztráty a úzkosti. Možnost ovlivnění vlastního manželství dětí. Narušení kontakt s rodiči může ovlivnit i vztahy mezi širší rodinou a dětmi dětí rozvádějících se rodičů.

Projevy popisované odborníky a výše zmíněnými autory vychází z výzkumů, popřípadě z vlastní praxe odborníků. Většina z nich se shoduje na tom, že popisované projevy jsou jen potenciálním a pravděpodobným rizikem, ne tedy jistotou a daným předurčením. Většina dětí z rozvedených rodin se totiž vyvíjí v řádné osoby, jsou však ve složitějších a náročnějších situacích, než ostatní.

## **5.2 Identita dítěte po rozvodu**

V průběhu celého rozvodu je nutné dítě aktivně vést k tomu, aby o svých rodičích mělo nadále dobré mínění. Je to důležité pro identitu dítěte a další vývoj jeho osobnosti.

Identita je vlastní „já“ dítěte, vědomí jeho společenské hodnoty, která určuje jeho sebevědomí. Rozvádějící se rodiče si často neuvědomují, že podstatnou součástí zdravého sebevědomí dítěte je i jeho původ, tedy jistota, že jeho rodiče jsou řádní lidé, ke kterým je třeba mít úctu. Pokud dítě slyší od jednoho rodiče negativní hodnocení druhého rodiče, velice to snižuje zdravou identitu dítěte. Totéž platí i o širší rodině. Dítěti je možné vysvětlit okolnosti hádek rodičů, že mají každý jinou povahu, nemohou spolu nadále žít, a tak se raději domluvili na rozvodu. Je však nutné, aby takto postupovali rodiče, případně i prarodiče stejně a dítěti to neustále opakovali. (Matějček, Dytrych, 2002)

Další důležitou oblastí je přílišná péče a obětavost rodiče, který se na dítě po rozvodu silně upíná a zahrnuje dítě přílišnou péčí. Dítě je v každém vývojovém období samostatnou osobností a nesmí být svazováno tzv. láskyplnou péčí.

### 5.3 Porozvodová péče rodičů o děti

Oblast porozvodové péče rodičů o děti je jednou z nejdůležitějších oblastí, která provází rozvod s nezletilými dětmi. Jak už bylo zmíněno, manželství nelze rozvést, pokud nemají manželé upravené poměry k nezletilým dětem. Bohužel tato oblast je zároveň jednou z nejsložitějších. Velká část rozvádějících se partnerů se díky sporům o výchovu dítěte dostávají do dlouhodobých vzájemných konfliktů, které v extrémních situacích trvají do zletilosti dítěte (z pohledu nutnosti řešit záležitosti týkající se dítěte). Dítě se často stává obětí rodičovských konfliktů. V souvislosti s dlouhodobým a nepřiměřeným zatěžováním dítěte v souvislosti se situací před rozvodem, při a po rozvodu, je jednání rodičů označováno jako psychické týrání. Jako příklad uvádím situaci nezletilého Kryštofa (7 let) popsanou v Kazuistice č. 1.

Bohužel péče o dítě bývá často nástrojem msty druhému rodiči. Boj o dítě pak často není způsoben samotným zájmem rodiče o dítě, ale jistou formou trestu pro druhého rodiče. Nebývá výjimkou situace, kdy matka, která má dítě svěřené v péči, podá k soudu návrh na zvýšení výživného a otec na tento návrh reaguje návrhem na svěření dítěte do střídavé výchovy, ačkoliv do té doby neprojevoval o dítě zájem. Časté jsou také výkony soudních rozhodnutí (exekuce), kdy rodič odmítá předat dítě oprávněnému rodiči, včetně tzv. mezinárodních únosů dětí, kdy rodič cizinec odveze dítě v rozporu s právem péče a místem obvyklého bydliště dítěte do zahraničí.

O tom, jak bude pokračovat péče rodičů o dítě, by se měli rodiče přednostně dohodnout. Pokud se nedohodnou, musí rozhodovat soud. Jedná se o další zátěž, kterou musí aktéři zvládnout. V soudním řízení nemohou rodiče zastupovat své děti, docházelo by tak ke kolizi (střetu) zájmu. Dítěti je pro řízení ustanoven opatrovník, kterým bývá zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kterými jsou sociální pracovníci obecního úřadu, navštěvují bydliště dětí, zjišťují informace ve škole, hovoří s dětmi. Soud žádá o zprávy zaměstnavatele manželů, zjišťuje jejich majetkové poměry pro stanovení výše výživného. Soud také může v rámci soudního jednání zjišťovat názor dětí. V poslední době roste počet případů, kdy pro rozhodnutí soudu je nutné zpracování znaleckých posudků z oblasti psychologie. V rámci znaleckých posudků se zkoumají předpoklady každého z rodičů vychovávat společné děti, vztah dětí ke každému z rodičů, osobnostní rysy rodičů, rozsah kontaktu dětí s rodičem apod. To vše je jistá zátěž, kterou musí všichni zúčastnění podstoupit.

Hlavním vodítkem pro rozhodování soudu je zájem dítěte. Proto soud zvažuje zájmy a schopnosti dítěte, jeho vývoj, možnosti a životní poměry rodičů, jejich výchovné schopnosti, stálost výchovného prostředí, citové vazby k sourozencům, k rodičům, prarodičům nebo osobám, se kterými bylo dítě v pravidelném styku. Důležité také je, kdo z rodičů dosud o dítě převážně pečoval, řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, a u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklad zdravého a úspěšného vývoje. Soud také zohledňuje schopnost rodiče dohodnout se s druhým rodičem na výchově dítěte.

Optimální formou péče je volné pokračování rodinného vztahu. Manželství se sice rozpadlo, ale rodičovství pokračuje a je třeba rodičovské vztahy zachovat.

Formy péče o děti po rozvodu jsou v ČR legislativně upraveny následovně:

### **5.3.1 Společná výchova**

Společná výchova rodičů by měla zcela odpovídat dosavadní situaci před rozvodem. Z praxe sociální pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí soudím, že se jedná o málo častý typ péče o děti, o kterém soudy rozhodují. Prakticky totiž nelze po rozpadu manželství zachovat situaci stejnou, jaká byla před rozvodem.

### **5.3.2 Střídavá výchova**

Tento institut péče, který zavedla novela zákona o rodině, vyvolával a vyvolává silné emoce. Někdo vykládá střídavou péči jako spravedlivé a nekonfliktní řešení, které umožní dítěti, aby bylo vychováváno nadále oběma rodiči. Někdo ji nazývá „dítě s kufrem na cestách“. Názory se různí.

V praxi to vypadá tak, že dítě je střídavě v péči matky i otce. Doba se různí, nejčastější dobou je týden u matky, následně týden u otce. Někdy si dítě předávají rodiče v pondělí, někdy v pátek. Soudní rozhodnutí upravuje nejen dobu, po kterou je dítě u jednoho a u druhého rodiče, ale také dobu všech prázdnin a svátků. Rovněž je soudem stanoven rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dítěti.

Nejprve bylo podmínkou pro střídavou péči, aby se rodiče byli schopni dohodnout na důležitých otázkách týkajících se výchovy dítěte a aby dítě neměnilo prostředí, školu, kamarády apod.



Postupem času se na uvedené podmínky přestalo hledět jako na nejdůležitější. V roce 2014 se vyjádřil ústavní soud ke kriteriím pro svěření dítěte do střídavé výchovy, a to nálezem č. I. ÚS 2482/13, ze dne 26.5.2014. Soud tak změnil dosavadní pohled na střídavou výchovu, neboť rozhodl, že jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby. Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, mají o výchovu dítěte zájem, svěření dítěte do střídavé výchovy by mělo být pravidlem, zatímco jiné řešení výjimkou, která požaduje prokázání, proč je v zájmu dítěte jiné řešení. V praxi je tak možné se setkat s případy střídavé výchovy, kdy rodiče nejsou schopni se dohodnout na otázkách výchovy dítěte, bydlí ve velké vzdálenosti, takže dítě navštěvuje dvě školy, má dvě bydliště, různé kamarády.

Velké množství psychologů není střídavé péči nakloněno. Z psychologického hlediska je například namítáno, že dítě si od dvou let věku vytváří pojem domova, ke kterému patří nejen stálost „jeho lidí“, ale i stálost místa a prostředí, takže zdánlivé spravedlivé střídání rodičovské péče může ono vědomí domova a psychické jistoty s ním spojené oslabovat. (Matějček, Dytrich, 2002) Samy děti často nazývají střídavou péči za „život v bařohu“.

Je otázkou času, jak se v budoucnu na dětech projeví přístup soudů k upřednostnění střídavé výchovy, jako nejvhodnější forma porozvodové péče o dítě.

### **5.3.3 Výlučná péče jednoho rodiče**

Výlučná péče rodiče je dlouhodobě nejvyužívanější institut péče o dítě. Rodiče realisticky zváží své schopnosti a možnosti a dohodnou se na tomto typu péče. Dítě je soudem svěřeno do péče matky nebo otce, zároveň je stanoven rozsah vyživovací povinnosti. Na styku dítěte s rodičem, který ho nemá v péči, se rodiče obvykle domlouvají individuálně, dle potřeb dítěte. Pokud však nejsou schopni se dohodnout, nebo pokud pečující rodič brání ve styku dítěte s oprávněným rodičem, rozhodne o rozsahu styku soud. Pravomocné rozhodnutí soudu musí povinný rodič respektovat, v opačném případě je na takové chování pohlíženo jako na změnu poměrů, které vyžadují nové rozhodnutí o poměrech k dítěti (tzn., že dítě může být z péče rodiče, který styku brání, odejmuto a svěřeno do péče druhého rodiče).

## **5.4 Negativní jevy v porozvodové péči o dítě**

V rozvodových sporech často dochází k situacím, kdy jeden rodič, který má dítě v péči, brání ve styku druhého, oprávněného rodiče s dítětem. Zabraňuje tak nejen rodiči kontakt s dítětem, ale upírá také dítěti právo na styk s oběma rodiči. V praxi to probíhá tak, že pokud není soudem upraven styk rodiče s dítětem, povinný rodič vůbec neumožní druhému rodiči kontakt s dítětem. Pokud existuje soudní úprava styku, rodič se snaží vyhýbat soudem stanovené povinnosti a soudy jsou v extrémních případech nuceny přistoupit k výkonu rozhodnutí, což bývá většinou za velmi dramatických podmínek.

V souvislosti s bráněním rodiči ve styku s dítětem bývá zmiňován syndrom zavrženého rodiče. Jedná se o situace, kdy jeden rodič programuje dítě proti druhému. Tento rodič vštěpuje dítěti nepravdivé informace o druhém rodiči, až tomu dítě uvěří. Povzbuzuje dítě, aby rodiče využíval, zejména finančně. Druhému rodiči nepředává vůbec žádné informace o dítěti. V extrémních situacích obviňuje rodiče ze zneužívání dítěte (zejména u malých dětí). Škody takto napáchané na dítěti se napravují velice obtížně, někdy mají doživotní následky.

## **6. POMOC A PODPORA V ROZVODOVÝCH SITUACÍCH**

Pokud nahlížíme na rozvod jako na náročnou životní situaci, pak je nutné zmínit možné formy pomoci a podpory, které mohou lidem pomoci projít rozvodovým řízením tak, aby ho zvládli bez popisovaných negativních důsledků. Jedná se o širokou podpůrnou síť služeb, která zahrnuje zejména pomoc právní, psychologickou a sociální. Pokud se jedná o služby poskytované za úhradu, jsou bohužel pro některé skupiny osob hůře dostupné. Ne každý si může dovolit využít právní služby advokátů, finančně náročné bývají také služby mediátorů.

Obecně lze definovat tyto základní formy pomoci:

### **6.1 Právní pomoc**

Advokát obvykle probírá s klientem konkrétní právní situaci v manželství, rodině a v souladu se získanými údaji může klientovi nastínit vhodný postup jeho rozvodového řízení. Advokát může pomoci se sepsáním jednotlivých návrhů k soudu, nesouhlasí-li

klient s rozhodnutím soudu, může advokát pomoci také při formulaci odvolání do soudního rozhodnutí. Některé klienty advokáti zastupují v celém soudním řízení. Pokud není využito bezplatných právních poraden, jedná se často o poměrně nákladnou službu.

## **6.2 Psychologická pomoc**

Psychologická pomoc bývá poskytována prostřednictvím psychologů. Jedná se o soukromé praxe dětských psychologů a psychologů pro dospělé. Dětem může pomoci pedagogicko psychologická poradna. Lze se rozhodnout pro psychologa, který poskytuje služby hrazené ze zdravotního pojištění (klinický psycholog), pak klient poskytnutí pomoci nehradí. V případě, že psycholog neposkytuje zdravotní služby hrazené ze zdravotního pojištění, budou jeho služby zpoplatněné. Komplikace mohou nastat v situacích, kdy je psychologická pomoc hůře dostupná, a to s ohledem na nedostatečnou síť tohoto typu služeb. To se projeví dlouhými lhůtami, ve kterých klient musí čekat na poskytnutí pomoci, ačkoliv ji akutně potřebuje.

## **6.3 Pomoc z oblasti sociální**

V případě pomoci poskytované ze sociální oblasti se může jednat o propojení s psychologickou pomocí. Jedná se zejména o služby poskytované poradnami pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, které jsou dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, sociální službou, která poskytuje odborné sociální poradenství.

Může se jednat o organizace, které poskytují sociálně-právní ochranu dětí. Ty také poskytují rodičům poradenskou pomoc, realizují asistované styky rodičů s dětmi v případech, kdy dítě bylo dlouhodobě odloučeno od druhého rodiče, popřípadě je nutná účast nezúčastněné osoby při kontaktu dítěte s rodičem apod.

## **6.4 Další formy pomoci**

Přestože je zmíněn v poslední části týkající se popisu pomáhajících organizací, je jedním z nejdůležitějších. Orgán sociálně-právní ochrany dětí, který bývá ve zkratce nazýván OSPOD, je jednou z hlavních služeb provázející rozvod manželství s nezletilými dětmi. S novým Občanským zákoníkem může být OSPOD účastníkem řízení o rozvod manželství s nezletilými dětmi, a to jako soudem ustanovený opatrovník dětí. Pokud by

nebyl rozvod v zájmu dětí, může se opatrovník v rámci řízení vyjádřit pro to, aby manželství nebylo rozvedeno.

Pokud si rodiče nezletilých dětí podají k soudu návrh na úpravu výchovy a výživy k nezletilým dětem, soud ustanoví dětem pro toto řízení opatrovníka. Jak jsem již zmínila, jedná se o kolizní opatrovnictví, kdy rodiče nemohou své děti zastoupit z důvodu kolize zájmů. S ohledem na věk a mravní vyspělost dítěte opatrovník zjišťuje názor dětí na úpravu navrhovanou jedním nebo oběma rodiči, účastní se soudního řízení, a v rámci něho činí návrhy. Může podat do konečného rozhodnutí soudu odvolání. Vše činí OSPOD v zájmu dítěte.

Cílovou skupinou, které OSPOD poskytuje pomoc, je široké spektrum dětí, u kterých rodiče neplní nebo zanedbávají povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, tedy také děti týrané, zneužívané a zanedbávané a děti s delikventním chováním. Nutno podotknout, že rozvodové kauzy mají nejčetnější zastoupení v evidenci OSPOD. Dle *Analýzy systému péče o ohrožené děti v Karlovarském kraji*, kterou zpracoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v roce 2011, stejně jako v celorepublikovém průměru převažují mezi kauzami řešenými orgány sociálně-právní ochrany dětí v Karlovarském kraji případy týkající se úpravy výchovných poměrů a výživného, tzv. rozvodové kauzy. Tyto případy se podílejí na objemu klientů OSPOD více než 60%. Z rozhovorů vedených v rámci výzkumu s pracovníky OSPOD vyplynula skutečnost, že tito na sebe při řešení případů často přejímají roli mediátora, který zprostředkovává komunikaci mezi rodinnými příslušníky.

OSPOD mimo výkon opatrovnictví poskytuje rodičům poradenství, řeší s nimi odstranění nedostatků ve výchově, a v případě, že nejsou schopni dohodnout se ohledně výchovy dětí, může rodičům uložit povinnost využít odborné poradenské pomoci. Další rolí OSPOD je účast při výkonu rozhodnutí, pokud jeden z rodičů nerespektuje rozhodnutí soudu (zejména již zmíněné předání dítěte do péče druhého rodiče).

Řešit spory a konflikty rozvádějících se partnerů lze za pomoci mediačních služeb. Mediátor spor nerozhoduje, pomáhá stranám nalézt jejich vlastní, přijatelné řešení. Mediaci může pomoci soustředit se na podstatné záležitosti budoucího života, oprostít se od vyvolávání či prohlubování nepřátelství a také uchovat si kontrolu nad průběhem sporu. Rodinná mediaci může sloužit jako prevence. Jde o stabilizaci optimálních poměrů dětí a

rodičů a tedy o prevenci některých negativních jevů, které provázejí rodinné krize. (Bakalář, 2006)

Partneři mohou vyhledat mediátora sami, může jim být však uložena povinnost využití mediace v rámci soudního řízení. Bohužel z pohledu praxe v Karlovarském kraji není mediace příliš využívána. Lze se domnívat, že je to způsobeno nedostatečnou nabídkou madačních služeb v kraji a dojíždění za odborníkem je finančně náročné. Dalšími důvody mohou být nedostatečná informovanost a minimum zkušeností s touto pomocí, a v neposlední řadě také finanční nákladnost, protože se jedná o placenou službu.

## **7 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ**

### **7.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka**

Cílem výzkumného šetření je zmapování faktorů, které zásadně ovlivňují průběh rozvodu. S ohledem na skutečnost, že existence dětí v rodině, která prochází rozvodovým řízením je samo o sobě velkým zátěžovým faktorem, je hlavní výzkumnou otázkou:

**Jaké jsou zátěžové faktory, které ovlivňují průběh rozvodu manželství s nezletilými dětmi?**

Dílčí výzkumné otázky souvisí se schopností aktérů rozvodu se vypořádat s touto náročnou životní situací a s následky rozvodového řízení, a se schopností následného fungování partnerů jako rodičů společných dětí.

### **7.2 Výzkumná metoda**

Pro výzkumné šetření jsem jako metody výzkumu použila metody výzkumu za využití obsahové analýzy dokumentů a kazuistik.

### **7.3 Výzkumný soubor**

Pro výzkumný soubor jsem vybrala spisové dokumentace rodin vedené orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Jednalo se o spisové dokumentace z evidence orgánu sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností a zároveň orgánu sociálně-právní ochrany dětí krajského úřadu, který se na řešení situace uvedených rodin podílel. Hlavním a prakticky jediným kritériem pro výběr rodin bylo řešení situace v rodině orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) před rozvodem a po rozvodu. Ze spisových dokumentací byly využity zejména tyto dokumenty: záznamy z jednání s manželi, s jejich dětmi, záznamy ze šetření v rodině, záznamy ze soudních jednání, rozsudky soudu, zprávy znalců zpracované pro soudní řízení.

Výzkumný soubor tvoří tři rodiny, z nichž jedna rodina je v předrozvodovém řízení, druhá v rozvodovém řízení a třetí již několik let po rozvodu.

## **8. KAZUISTIKY**

### **Kazuistika č. 1**

Anna (36 let) a Adam (42 let) jsou manželi 7 let. V manželství se narodilo jedno dítě, Kryštof (8 let). Rozvodové řízení nelze ukončit z důvodu neschopnosti rodičů dohodnout se na péči o syna, přestože žijí odděleně přibližně 6 let. Oba mají partnery, se kterými nežijí ve společné domácnosti.

#### **Rodinná anamnéza partnerů**

Anna pochází z úplné rodiny, má mladší sestru, která je v současné době vdaná a má dvě nezletilé děti. Anna má vysokoškolské vzdělání. Jedná se o první manželství. Její zdravotní stav je bez problémů, psychiatricky se nikdy neléčila. Oba rodiče jsou zdraví. Anna je v intenzivním kontaktu s širší rodinou, aktuálně žije v domě s rodiči. Adamovi rodiče již nežijí. V podstatě od raného dětství vyrůstal s nevlastním otcem. O tom, že se nejedná o jeho biologického otce, se dozvěděl ve své dospělosti. Biologický otec žije v cizině, nestýkají se. Sourozence Adam nemá. Adam má vysokoškolské vzdělání, úspěšně podniká. Nemá žádné závažné zdravotní obtíže, dle jeho sdělení byl v dětství vyšetřen psychiatrem, důvody však nezná.

#### **Společné soužití**

Anna a Adam jsou manželi 7 let, před svatbou udržovali vztah cca 5 let, z toho 2,5 roku žili ve společné domácnosti. Důvodem sňatku byla gravidita, kterou však oba manželé plánovali. V roce 2007 se narodil nezletilý Kryštof (8 let), jako chtěné a plánované dítě. Anna byla zpočátku ve vztahu s Adamem spokojená, cítila se dobře. S partnerem měli podobné zájmy, přátele, jezdili na společné dovolené. Byli oba soběstační. Z jejího pohledu došlo ke změnám po narození syna, kdy manžel nadále vyžadoval stejné podmínky a péči, kterou mu manželka dosud poskytovala. Poprvé Anna odešla ze vztahu, když byl nezletilému jeden rok. Manželovi však krátce na to umřela babička, proto se Anna vrátila, aby mu poskytla oporu v této situaci. Anna už se v manželství necítila dobře a věděla, že musí ze vztahu odejít, vztah přestal fungovat. Jiného partnera neměla. Adam však plánoval druhé dítě, které už s ním Anna mít nechtěla. Bydlela s manželem v Praze, pocházela však z města vzdáleného Praze asi 150 km. Tam

měla širší rodinu – matku a sestru s rodinou, a tam se také po odchodu od partnera odstěhovala. Jako důvod rozpadu vztahu Anna uvádí nezáměr manžela o syna.

Adam popisuje vztah s Annou jako spokojený. Důvod rozpadu vztahu vidí ve zhoršení partnerského vztahu po narození syna. Manželka mu vyčítala, že je málo doma a málo se věnuje rodině. Vztah se dle Adama zhoršil, když od něj manželka poprvé odešla. Snažil se situaci řešit. Domnívá se však, že na odchod manželky od něj měla vliv její rodina. Nechtěl však ztratit syna. Adam vnímá rodinu jako důležitou hodnotu, Anna rodinu rozbila tím, že z ní odešla. Adam v době řešení krize rodiny neměl jinou partnerku.

### **Rozvodové řízení**

Anna prakticky ukončila soužití s Adamem tím, že se odstěhovala nejprve ke kamarádce v Praze, kdy se snažila s Adamem dohodnout ohledně následné péče o syna. Podmínky, které Adam po Anně vyžadoval, byly však pro Annu nepřijatelné, proto se se synem odstěhovala ke své matce, a to do vzdálenosti asi 150 km od bydliště Adama. Adam s takovýmto řešením nesouhlasil, zkomplikoval se tak jeho kontakt se synem. Manželství se prakticky rozpadlo před 7 lety. Právní rozvod však nebude možné dokončit, dokud nebude ukončeno řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti. S ohledem na dosavadním průběh řešení situace je pravděpodobné, že řízení bude trvat delší dobu. Dle sdělení OSPOD otec prohlásil, že rozvod nikdy nepřipustí, i kdyby měl protahoval soudní řízení do zletilosti syna.

### **Situace dítěte**

Partneři uzavřeli několik dohod týkajících se péče o syna, tyto však následně jeden nebo druhý zcela nedodržel. Pro rozvodové řízení byla však úprava poměrů k nezletilému dítěti nutná. Proto bylo třeba řešit úpravu poměrů rodičů k nezletilému dítěti soudní cestou. První návrh na úpravu výchovy a výživy podala Anna v roce 2008. Navrhovala, aby soud svěřil syna do její péče, neboť otec je hodně pracovně vytížen a ona nesouhlasí, aby se o syna u otce starala najatá chůva. Otec podal k soudu návrh na svěřeni dítěte do střídavé výchovy s odůvodněním, že dítě má právo na péči obou rodičů. V současné době není rozhodnuto soudem o výchově dítěte. Existuje pouze úprava poměrů v rámci předběžného opatření, kdy je dítě svěřeno do péče matky a otci upraven styk s chlapcem. V rámci soudního řízení byly zpracovány dva znalecké posudky. V posledním



z nich se vyjádřil znalec ve smyslu, že Adam přikládá Anně vinu za rozpad rodiny, s jejím odchodem se nevyrovnal. Znalec dále uvádí, že podstatou Adamova psychotraumatu je jeho osobní zkušenost a zároveň velké zklamání z toho, že měl biologického otce, který se o něho nestaral. Toto Adam u svého syna nikdy nedopustí. V případě Adama znalec spatřuje v popředí jeho trvalé bojovné nasazení, v jehož základu je přesvědčení o utrpené křivdě a snaha o nápravu. V případě Anny spatřuje více obranných reakcí, vyvolaných nutností reagování na aktivity otce dítěte a požadavky soudu. Soudní řízení provází opakované stížnosti otce na postup kolizního opatrovníka dítěte v soudním řízení, na postup soudce, na péči Anny o syna. Adam založil webové stránky, na kterých podporuje ostatní otce v „boji“ o jejich děti. Na webových stránkách napadá postupy OSPOD, soudů, vyvěšuje fotografie soudců a jejich domovů, demonstruje před soudem za práva otců a účastní se televizních debat na téma porozvodové péče o děti.

Nezletilý Kryštof prožívá spor rodičů prakticky od velmi nízkého věku. Ačkoliv je to těžko prokazatelné, je otcem silně manipulován proti matce. Kryštof je vystavován opakovaným pohovorům sociálních pracovníků, vyšetření psychologů, lékařským vyšetřením. Adam často poukazuje na závady v péči matky o syna, zanedbávání jeho zdravotního stavu, zdravou životosprávu, špatné chování Kryštofa. Aktuální situací je, že v kraji, kde v současné době Kryštof žije, není psycholog, jehož závěry by Adam respektoval a se kterým by byl ochoten spolupracovat. Další otázkou je ochota psychologů pomoc poskytnout, pakliže jsou otcem opakovaně napadáni pro podjatost a špatný postup. Rodiče Kryštofa nejsou schopni se dohodnout na zásadních věcech, soud tak opakovaně rozhoduje nejen o styku dítěte s rodiči, ale také o lékařských zákrocích, trvalém pobytu (během dvou let otec i matka Kryštofa změnili jeho trvalý pobyt celkem 8x). Soud také rozhodoval o školní docházce nezletilého. Adam prosazoval školní docházku Kryštofa v Praze s tím, že tam je dostupné kvalitnější vzdělání, než které poskytne synovi běžná škola v místě bydliště matky. Došlo tak k situaci, kdy v první den školní docházky Kryštofa musel být proveden výkon soudního rozhodnutí a Kryštof byl předán zpět do péče matky (Adam nerespektoval soudní rozhodnutí, nepředal syna zpět matce a odvedl ho do školy, kterou on prosazoval). V případě pohovorů s nezletilým je patrné programování syna otcem. Kryštof stereotypně opakuje, že chce do péče otce, protože ten mu zajistí kvalitní vzdělání, matku mu stačí vidět pouze o víkendu.

## **Situace manželů**

Oba manželé v současné době téměř nejsou schopni spolu komunikovat. U obou dochází k velké časové a psychické zátěži související s probíhajícím soudním řízením. Komunikace probíhá prakticky pouze e-mailovou formou. Anna má přítele, nežije s ním ve společné domácnosti, protože i na něj byly zaměřeny stížnosti Adama (údajně fyzicky trestá Kryštofa). Je tedy na výchovu dítěte sama, což do jisté míry znamená také ekonomickou zátěž (jeden příjem do domácnosti). Adam rozvěšuje letáky v místě bydliště Anny, kterými ji napadá kvůli údajné špatné péči o syna, telefonuje nadřízeným pracovníkům Anny do jejího zaměstnání. Péče o dítě vyžadovala úpravu pracovní doby Anny tak, aby byla schopná předávat syna otcí. Anna má velkou oporu v rodině, kterou je obklopena. Bydlí v domě s rodiči, v blízkosti bydlí také sestra s rodinou.

Adam musí absolvovat velkou vzdálenost, aby si syna vyzvedával a vracel ho zpět matce. Velkou spoustu času mu zabírá soudní řízení a s tím související aktivity, které vyvíjí. Na celou situaci je prakticky sám, nemá rodinu, matka je vysokého věku, v současné době pobývá v domově pro seniory. Přes veškeré negativní chování Adama je nutné konstatovat, že tento velmi trpí rozpadem rodiny.

## **Kazuistika č. 2**

Ilona (41) a David (39) jsou manželé 16 let, nyní v rozvodovém řízení. V manželství se narodily dvě děti, Aneta (13 let) a Adriana (5 let). Rozvodové řízení zatím není ukončeno. Oba mají nové partnerské vztahy.

### **Rodinná anamnéza partnerů**

Ilona pochází z úplné rodiny. Rodiče se rozvedli, avšak po dvou letech obnovili soužití a následně znovu uzavřeli manželství. Návrh na rozvod tehdy podal otec Ilony s tím, že si našel novou partnerku. Byl to opět otec, který inicioval obnovení soužití a manželství. Před dvěma lety otec zemřel, matka žije sama. Ilona má mladší sestru, která je vdaná, zatím bezdětná. Ilona má vysokoškolské – bakalářské vzdělání, pracuje ve vedoucí pozici v bance. Nemá žádné závažné zdravotní problémy. Nikdy se psychiatricky neléčila.

David vyrůstal pouze s matkou, jako její jediné dítě, a to od jeho 5 let. Na otce si nepamatuje, po rozvodu matky se s otcem neseťkal. Sám neprojevil zájem o styk s otcem, má mu za zlé, že jeho a matku opustil. David je taktéž zdrav, bez zdravotních problémů, psychiatricky se neléčil. Má středoškolské vzdělání s maturitou

### **Společné soužití**

Manželé se seznámili, když Iloně bylo 17, Davidovi 15 let. Jednalo se o první vážný vztah u obou. Po 3 letech vztahu následovalo společné soužití, nejprve u Davidovy matky, později v bytě rodičů Ilony, kteří si postavili dům. První krize nastala přibližně po 3 letech společného soužití, oba si nebyli jisti, zda ve vztahu chtějí dále pokračovat. Vztah po dohodě ukončili. Ilona odjela pracovat do zahraničí. Po několika měsících jí navštívil v zahraničí David s tím, že by rád ve vztahu pokračoval a požádal Ilonu „o ruku“. Ilona souhlasila, cítila to stejně, vrátila se ze zahraničí zpět. Následoval sňatek. Po třech letech se jim narodila první dcera, Aneta (13 let). S narozením dítěte se David potýkal s psychickými problémy, proto začal navštěvovat psychologa. Tento mu sdělil, že jeho problémy úzce souvisí se situací v rodině, respektive s narozením dítěte. Dle sdělení Davida mu psycholog sdělil, že buď se mu podaří s problémy vypořádat, nebo bude muset rodinu opustit. Pomoc psychologa byla úspěšná, Davidovi se problémy podařilo zvládnout. V té době byl několik let zaměstnán ve firmě otce Ilony. Firma přestala prosperovat a došlo ke krachu. David si našel jiné zaměstnání a otec Ilony řešil situaci ohledně krachu firmy. Zánik společnosti však s sebou nesl finanční následky, byl zde dluh 15 milionů korun, které bylo nutno uhradit. David s Ilonou prodali byt, aby o něj v případě exekuce nepřišli, koupili chatu, která byla uzpůsobená běžnému bydlení. S ohledem na pozici Davida ve firmě rozhodl soud o povinnosti Davida dluh uhradit. Jednalo se o další velkou zátěž. Zpočátku vzniklá situace narušila komunikaci s rodiči Ilony, vše se ale vyřešilo díky dobré službě advokáta, který pomohl Davidovi soudní spor vyhrát. Ilona i David se domnívají, že toto byla velká zkouška vztahu, který však fungoval dál. V roce 2009 se narodila druhá dcera, Adriana, jednalo se o plánované a chtěné těhotenství. Ve věku 6 měsíců diagnostikovali lékaři Adrianě srdeční vadu, která vyžadovala operativní zákrok. Péče o nejmladší dceru nebyla jednoduchá. Navíc spláceli hypotéku na větší byt, který po vyřešení právního sporu zakoupili. David v té době podnikal, ale firma příliš neprosperovala, proto Ilona po roce mateřské dovolené nastoupila na poloviční úvazek do svého zaměstnání, David ukončil podnikání a nastoupil na mateřskou dovolenou. Ačkoliv nebyl David typ

muže, který by běžně zvládal péči o děti a domácnost, začal toto vykonávat „na plný úvazek“. Po dalším roce onemocněla Davidova babička, vzápětí na to umřel děda a bylo nutno zajistit péči o babičku, které se stále zhoršoval průběh Alzheimerovy choroby. Davidova matka chodila do zaměstnání, tudíž se při péči o babičku s Davidem střídali. David musel zvládat nejen vlastní domácnost, ale i péči o nemocnou babičku. Když Adriana dosáhla věku, kdy již byla přijata do mateřské školky, David nastoupil do zaměstnání, ve kterém brzy začal vykonávat pozici vedoucího pracovníka. Ilona vykonávala také pozici vedoucí pracovníce, oba byli velmi pracovně vytíženi, ale rodinu zvládali, vždy si udělali čas i na sebe.

V roce 2013 nastala další krize vztahu, tentokrát poslední. Ilona se už necítila ve vztahu spokojená, ve vztahu k Davidovi cítila prázdno. Dohodli se tedy s Davidem, že se rozejdou. David se poměrně rychle odstěhoval ze společné domácnosti, zajistil si vlastní bydlení v domě, kde bydlí jeho nemocná babička s matkou. David ani Ilona neměli v době rozpadu vztahu jiného partnera. Na péči o děti se dohodli prakticky okamžitě. I když Ilona přiznala, že to nebylo lehké rozhodnutí, začali se při péči o děti střídat (střídavá výchova po týdnu).

### **Rozvodové řízení**

Nyní v roce 2015 čekají na první jednání soudu ve věci rozvodu manželství. Vztahy k oběma dcerám mají vyřešeny, majetkové poměry také upraveny. Lze předpokládat, že rozvod nebude komplikovaný.

### **Situace dětí**

Vzhledem k tomu, že se manželé dohodli téměř na všem, byla rozvodová zátěž na děti minimální. Starší z dětí, Aneta, sice vyjádřila názor, že střídavá výchova je jednoduchá pro rodiče, ale pro děti je hodně těžká, protože si stále musí balit věci a přecházet od jednoho rodiče k druhému. Byla by ráda za původní stav, ale je si vědoma, že toto již nelze. Manželé se snaží nadále fungovat jako rodiče, v létě roku 2014 byli společně s dětmi na dovolené. Oba komunikují se školou, zajímají se o úspěchy dětí v zájmových kroužcích. S dětmi pokračují v aktivitách, které dříve podnikali jako rodina. Nebylo nutné, aby s dětmi hovořili sociální pracovníci, rodiče se orgánem sociálně-právní ochrany pouze radili na konkrétních krocích, zejména s ohledem na praktikování střídavé výchovy.

### **Situace partnerů**

Manželé přiznávají, že rozvod není snadná a bezproblémová záležitost, snaží se ji však zvládnout s ohledem na děti. Oba je rozpad vztahu trápí, ale ví, že společné soužití už ani jeden necítí jako schůdné. David konstatoval, že příliš dobře nezvládal, když si Ilona před 5 měsíci našla partnera. Nyní má však i on partnerku, a tudíž toto neřeší. Oba přiznávají, že jim v rozvodovém řízení pravděpodobně pomohlo, že se nerozházeli ve zlém, pravděpodobně též proto, že neměli ani jeden jiného partnera. Komunikace mezi manželi funguje tak, jako doposud. Vždy byli schopni mluvit o problémech, proto to vidí jako důležité i v rámci rozvodového řízení. Oba vnímají velkou podporu vlastních rodin, které nekomplikují rozpad jejich vztahu případným negativním hodnocením druhého partnera. Jak Ilona, tak David jsou si vědomi, jak jsou oba rodiče pro děti důležití, a to z vlastních zkušeností. Tím se také řídí ve vztahu ke svým dětem.

### **Kazuistika č. 3**

Barbora (40 let) a Bohumil (45) byli manželé 8 let, v manželství se narodily dvě děti, dvojčata Lucie a Monika (18 let). V současné době jsou 11 let rozvedeni. Ani jeden neuzavřel další manželství, oba však žijí v partnerském vztahu.

### **Rodinná anamnéza partnerů**

Barbora pochází z úplné rodiny, má mladšího bratra, který je svobodný, bezdětný. Oba rodiče Barbory jsou zdraví, v kontaktu s Barbory rodinou. Barbora vyrůstala ve stabilním prostředí. Má základní vzdělání (nedokončené středoškolské vzdělání). Je zdravá, bez zdravotních problémů, psychiatricky se neléčila.

Bohumil pochází také z úplné rodiny, má mladší sestru, která je svobodná, bezdětná. Oba rodiče jsou zdraví, v kontaktu s Bohumilem a vnučkami. Bohumil vyrůstal ve stabilním prostředí, jak sám uvádí, vychováván k respektování důležitosti rodiny. Má střední odborné vzdělání, zdravotní stav bez problémů, psychiatricky se neléčil.

### **Společné soužití**

Barbora a Bohumil se seznámili díky společnému zájmu, a to hře v dechovém orchestru. Před manželstvím udržovali vztah přibližně rok. Svatba byla z důvodu

neplánované, ale chtěné gravidity. Ještě před svatbou se Barbora nastěhovala k Bohumilovi, do domu jeho rodičů. V domě užívali dvě samostatné místnosti, ostatní bylo společné pro rodiče Bohumila a jeho rodinu. Porod dětí neprobíhal přirozenou cestou, ale chirurgicky. Po narození dvojčat měla Barbora problémy s psychickým přijetím dětí. To však brzy odeznělo, pomoci psychologa nevyužila, nechtěla. S dětmi i domácností pomáhala Bohumilova matka, pro kterou se prakticky pouze rozšířila stávající rodina. Byla však sama stále zaměstnaná. Narozením dětí ukončila Barbora společné zájmy, které s Bohumilem měla a většinu času trávila doma. Bohumil byl však i nadále velmi aktivní, pracovně vytížený (automechanik), sportoval, byl členem několika dechových orchestrů, spoléhal se, že Barboře s dětmi pomůže jeho matka. Barbora byla spokojená doma, bavilo ji plést, číst a vařit. To vedlo k tomu, že trávili s Bohumilem minimálně společného času. Komunikace v rodině byla komplikovaná, Barbora ani Bohumil příliš neřešili společné problémy.

### **Rozvodové řízení**

Po osmi letech od uzavření manželství se Bohumil při vystoupení dechového orchestru seznámil s jinou ženou. Jak uvedl, byla úplně jiná, než jeho manželka, pečovala o sebe, měla o něj zájem. Bohumil udržoval vztah asi půl roku, než oznámil Barboře, že od ní odchází. Odstěhoval se k nové partnerce. Barbora nesla rozpad vztahu velmi těžce, stejně tak jako Bohumilovi rodiče, s nimiž Barbora s dětmi nadále bydlela v domě po odchodu Bohumila. Rovněž Bohumil zvládal situaci těžce, neuměl se smířit s faktem, že to bude on, kdo rozvrátil rodinu. Stále opakoval, že v jeho rodině se nikdo nerozvedl. Navíc si nebyl jistý vlastní volbou, obával se, že nový vztah nevydrží a on zůstane sám. Dlouhou dobu nebyl k nové partnerce zcela přestěhovaný. Barbora ani Bohumil nikdy nevyužili poradenskou pomoc, odmítali řešit své problémy s cizími lidmi.

Barbora s dětmi setrvala u rodičů Bohumila do doby, než děti ukončily školní rok a následně se přestěhovala ke svým rodičům. Bohumil se zcela přestěhoval k partnerce.

### **Situace dětí**

Samotným rozvodovým řízením děti nebyly zatěžovány, rodiče se na výchově dětí dohodly, pohovory se sociálními pracovníci, psychology apod. nebyly nutné. Co však děti hodně zatížilo, byl stav jejich matky, která vůbec nezvládala odchod otce. Dívky následným přestěhování ztratily kamarádky, mezi kterými vyrůstaly, musely změnit

domov, školu, kroužky. Barbora změnila zaměstnání, dojíždět do stávajícího nebylo možné. Než získala nové zaměstnání, pomohli jí rodiče, a to i finančně. Po roce si našla také Barbora nového partnera, ke kterému se i s dětmi přestěhovala. Děti tak opět měnily prostředí a lidi. Ve školních výsledcích ani v chování dívek se však rozvodové řízení, změna školy a prostředí nijak výrazně neprojevíly.

Nová partnerka Bohumila měla dítě z předchozího manželství, kterému v době počátku jejich vztahu bylo 12 let. Neměla však zájem o kontakt s Bohumilovými dětmi ani s jeho rodinou. Monika a Lucie nikdy netrávily víkendy u otce, scházely se s ním v domě rodičů Bohumila. K tomuto prostředí mají stále hezký vztah. Přes uvedené skutečnosti měly děti také s otcem hezký vztah. Vedl je k zájmům, ve kterých je také podporoval.

### **Situace partnerů**

Rozvodové řízení bylo rychlé, na všem se manželé dohodli. Po rozpadu vztahu měl Bohumil „špatné svědomí“ špatně se mu s Barborou komunikovalo, měl pocit, že pouze on je vinen z rozpadu rodiny jeho dětí. Přestože se na všem s Barborou dohodli, minimalizoval příležitosti, kdy se musel s Barborou potkat. Rozvodové řízení bylo rychlé vyřešené, nic ho nekomplikovalo – úprava poměrů k nezletilým dětem, ani majetkové vypořádání. Postupem času se zlepšovala komunikace Bohumila s Barborou. Vztah Barbory k Bohumilovým rodičům zůstal nadále dobrý, pravidelně prarodiče dětí navštěvují i s novým partnerem a dětmi při příležitosti narozenin, svátků apod. Bez Bohumilovy partnerky, která nadále neprojevuje o kontakt s rodinou zájem, se tak celá rodina pravidelně setkává.

## **9. Shrnutí kazuistik**

V rámci shrnutí popisovaných případů spojím zjištěné informace do společné části, ve které popíši jednak jaké skutečnosti se projevíly jako zátěžové faktory, které ovlivnily průběh rozvodu manželství, zároveň zmíním skutečnosti, které se ukázaly jako protektivní a podpůrné pro řešení rodinné krize.

## **Komunikace mezi partnery**

Jako zásadní se ukázal fakt, že důležité pro řešení rodinné krize a následného rozvodového řízení je fungující komunikace mezi partnery. Komunikace mezi partnery je vytvářena od počátku vztahu, pokud tedy partneři ve vztahu byli schopni společně řešit společné záležitosti, mluvit o případných problémech, je pravděpodobnější, že budou schopni komunikovat v rámci rozpadu vztahu, rozvodu manželství a následného řešení záležitostí společných dětí, což ovlivní i možnost se na zásadních věcech domluvit.

Pokud komunikace nefunguje, jedná se o zásadní zátěžový faktor, který se odrazí v průběhu rozvodového řízení, zejména pak řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem. Jak se ukázalo, partneři jsou v lepším případě schopni komunikovat pouze písemnou formou, v horším pouze prostřednictvím institucí.

## **Společné zájmy, trávení volného času**

Společné trávení volného času a společné zájmy jsou spíše protektivním faktorem, svědčícím pro řešení rodinné krize. Pokud vymizí, stávají se zátěžovým faktorem pro setrvání partnerů ve vztahu.

Partneři se často seznámí díky společným zájmům, které pak udržují společně, později i s dětmi. Postupem času, kdy je partnerství svým způsobem ovlivněno průběhem rodinného cyklu (méně času na zájmy, více pro rodinu), se mohou zájmy partnerů rozcházet. Jeden má potřebu se věnovat pouze rodině a dětem, druhý prosazuje částečné setrvání v dosavadním způsobu života a snaží se udržet společné trávení volného času formou dalšího udržování zájmů. Pokud toto selže, volnočasové aktivity partnerů se mohou značně odlišovat a čas trávený společně se minimalizuje. Čím méně partneři spolu tráví čas, tím méně je prostoru pro společnou komunikaci a řešení problémů.

## **Fungující vazby v širší rodině**

Pravidelný kontakt se širší rodinou, zejména s rodiči partnerů je jednoznačně silnou sociální oporou, která výrazně usnadňuje partnerům zvládat krizové a stresové situace. I zde však existují jistá pravidla, která je nutné respektovat. Prarodiče by neměli zasahovat do rodinného soužití jejich dětí, rozsah běžné pomoci je zásadní otázkou, kterou by si měli položit (kdy je již nadměrná, popřípadě zneužívaná). V případě existence problémů mezi



partnery by měli rodiče sloužit jako opora, nikoliv jako ti, kteří problémy svých dospělých dětí řeší.

V popisovaných případech se jednoznačně ukázaly fungující rodinné vazby jako protektivní faktory. Rodiče svým dětem pomáhali zvládat těžkou situaci související s rozvodem. Pokud vazby již neexistovaly, lze připisovat náročnější zvládnání rozvodové situace i této skutečnosti.

### **Zdraví**

Pokud se v rodině vyskytne závažná nemoc, je rodina vystavena další náročné situaci. Jestliže nemocným členem rodiny je dítě, projeví se to na fungování rodičů. Rodiče se musí dohodnout, kdo zajistí péči o dítě a kdo bude chodit do zaměstnání. Jak je zřejmé z Kazuistiky č. 2, existence zdravotního handicapu dítěte a péče o něj je stresovou situací v rodině a zároveň jednou z těch, která může způsobit rozpad rodiny.

### **Rovnoprávnost partnerů**

V současnosti se postupně zmírňují rozdíly v ženských a mužských rolích v rodinách. Někde stále přetrvává, že se žena má starat o domácnost a děti, muž má finančně zajišťovat rodinu. Důvodů, proč je nutné zmínit rovnoprávnost partnerů je několik. Jak je zřejmé z Kazuistiky č. 1, rovnoprávnost partnerů, mimo jiné, ovlivňuje narození dítěte. Manžel může mít pocit, že nyní zanechá manželka veškerých aktivit a bude se věnovat pouze dítěti a domácnosti. Požadoval zachování jeho postavení, tak jako doposud, to je čas na práci, čas na odpočinek, dítěti se měla věnovat pouze matka.

Z jiného pohledu lze nahlížet na rovnoprávnost partnerů v Kazuistice č. 2. Situace si žádala to, aby matka chodila do zaměstnání a o dítě a domácnost se staral otec (nehledě na to, že pečoval navíc i o nemocného prarodiče).

Pohlížet na rovnoprávnost v případě rozvodů manželství lze také s ohledem na zvyšující se počet dětí, o které pečují oba rodiče formou střídavé výchovy. Lze předpokládat, že se s ohledem na popisovanou legislativu bude počet takových případů narůstat. Pak již nebude pravdivé tvrzení, že děti bývají nejčastěji svěřovány do péče matek.

## **Rozvod v primární rodině**

Pokud hovořím o rozvodu v primární rodině, myslím tím, zda primární rodina rozvádějících se partnerů prošla rozvodem či nikoliv. Ukazuje se, že někteří partneři se s rozvodem rodičů nesmířili, popřípadě s tím, že vyrůstali pouze s jedním rodičem. O zachování rodiny pak o to více bojují.

Partneři, kteří vyrostli v úplné rodině, zvládají rozvod těžce z důvodu „že v rodině se nikdy nikdo nerozvedl“. Pokud byl takový partner navíc tím, který rozvod inicioval, stává se pro něj situace náročnější.

## **Příčina rozpadu manželství**

Jedná se o jednoznačný fakt, ale je nutné ho zmínit. Rozvodová situace je těžká ve většině případů, kdy je důvodem rozpadu manželství existence nového vztahu jednoho z partnerů. Takové situace ovlivní nejen rozvodové řízení, ale i následnou komunikaci partnerů na dlouhou dobu. Obdobné je to v situacích, kdy se na ukončení vztahu partneři nedohodnou a jeden se rozvodu intenzivně brání. Lze konstatovat, že ideální situací v rozvodových případech je, když se partneři na rozchodu dohodnou, pak je i vliv příčiny rozpadu manželství na průběh řešení situace menší.

## **Využití odborné pomoci**

Participace odborníků v řešení rodinných krizí je velmi významnou oblastí. Přestože i advokát má svoji roli v rozvodovém řízení, v souvislosti s odbornou pomocí chci zmínit takovou pomoc, která může snížit zátěž související s krizovými situacemi, jako je i rozvod. Schopnost říct si o takovou pomoc a využít ji, je v dnešní době už téměř běžné. Jsou však lidé, kteří pomoc odmítají. Buď mají pocit, že pomoc nepotřebují, nebo, zejména u psychologické pomoci, toto považují za stigmatizující záležitost. V popisovaných kazuistikách se ukázalo, že některé složité situace se partnerům podařilo zvládnout i díky pomoci psychologa. Pomoc byla důležitá také ve vztahu k dítěti, které je „obětí“ dlouho trvajícího rodičovského konfliktu. Naopak v dlouhodobých sporech rodičů má pomoc odborníků, zejména v oblasti mediace, často nulový efekt.

## **Soudní řízení**

Soudní řízení je jednoznačně největší zátěží pro všechny aktéry. Osobní záležitosti se řeší za účasti cizích osob, účast na jednání u soudu, účast dětí v rozvodovém řízení, to vše lze jednoznačně uvést jako zátěžové situace.

Pokud se manželé nejsou schopni dohodnout na výchově společných dětí, jedná se o jednu z největších zátěží spojovaných s rozvodovým řízením. Děti jsou opakovaně kontaktovány sociálními pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jsou účastny znaleckého zkoumání pro potřeby soudního řízení, sociální pracovníce se doptává na dítě ve škole, spory rodičů jsou známy pediatrovi dítěte, který se opakovaně vyjadřuje k péči rodičů o dítě apod. Pokud rodiče nerespektují soudní rozhodnutí o výchově dítěte, v extrémních případech dochází k odebrání dítěte z péče jednoho rodiče (viz Kazuistika č. 1), a to za účasti soudního vykonavatele a sociální pracovníce, často i před svědky (ve škole). Dítě je vystavováno takovým jevům, jako medializace případu na internetu, vyvěšování letáků jedním rodičem v místě bydliště druhého rodiče, apod.

Prodlužování řízení o rozvodu manželství, zejména právě ztěžováním úpravy výchovy a výživy nezletilého dítěte, jsou rodiče značně omezováni trváním manželství. Rodiče nejen, že nemohou uzavřít nové manželství, ale obtížné je pro manželku porodit v novém vztahu další dítě (zákonná domněnka otcovství by svědčila ve prospěch manžela matky a muselo by probíhat další soudní řízení o popření otcovství).

## ZÁVĚR

V bakalářské práci s názvem *Rozvod jako náročná životní situace* jsem se zabývala tématem rozvodu jako životní událostí, a to z několika pohledů.

Jak jsem zmínila v úvodu, v České republice je stále vysoká rozvodovost. Proto práce začíná náhledem do statistických dat týkajících se počtu rozvodů a příčin rozvodů. Využito bylo údajů Českého statistického úřadu, který se uvedenou oblastí dlouhodobě zabývá.

Obecně řečeno je rozvod právní záležitost, z uvedeného důvodu nebylo možné opomenout stručný náhled do rozvodové legislativy v ČR. Krátce je zmíněna historie, podrobněji je popsána legislativní úprava rozvodů v posledních letech, zejména s ohledem na nový občanský zákoník, který částí věnované rodinnému právu zcela nahradil zákon o rodině.

Rozvodové řízení jako náročná životní situace manželů a jejich dětí bylo hlavní částí práce. Pokud je rozvod přirovnáván k náročné životní situaci, pak bylo nutné do práce zahrnout stručnou charakteristiku zátěžových a krizových situací, zvládání těchto situací ve vztahu ke copingu, frustrační toleranci, resilienci a zejména resilienci rodiny.

Na teoretické informace o zátěžových a krizových situacích navazuje část věnovaná následkům rozvodu, zejména jevům, které rozvod mohou provázet. Zmíněny jsou negativní jevy, které se mohou vyskytnout u dětí, jejichž rodina se rozvodem rozpadla. Je zmíněn názor odborníků, že se spíše jedná o riziko výskytu zmíněných jevů, protože většina dětí z rozvedených rodin se vyvíjí v řádné osoby, bohužel však za složitějších a náročnějších podmínek, než děti ostatní.

Pokud byla zmíněna situace dětí z rozvádějících se rodin, pak bylo vhodné zmínit, jaké jsou důsledky rozvodu pro děti z pohledu zajištění péče rodičů. Jedná se opět o záležitost právní, neboť právě oblast vztahů mezi rodiči a dětmi, zejména pak péče o dítě, je upravena zákonem. Byly zmíněny typy porozvodové péče rodičů o děti a jejich pozitiva, případně negativa.

V další části jsem se snažila poukázat na možné formy pomoci lidem, kteří prochází rozvodem. Opět jsem vycházela z praktických zkušeností, proto jsem zmínila takové oblasti pomoci, které jsou, dle mého názoru, nejvíce využívány. Formy pomoci jsem

obecně rozdělila na právní, psychologickou, sociální, a další formy pomoci. Právě u poslední zmíněné formy jsem se snažila poukázat na zatíženost orgánů sociálně-právní ochrany dětí při řešení složitých rozvodových kauz.

Cílem výzkumného šetření jsem stanovila zmapování faktorů, které zásadně ovlivňují průběh rozvodu. Hlavní výzkumnou otázkou bylo, jaké jsou zátěžové faktory, které ovlivňují průběh rozvodu manželství s nezletilými dětmi. Dílčí otázky souvisely se schopností aktérů rozvodu vypořádat se s touto náročnou životní situací, s následky rozvodového řízení a schopností dalšího fungování jako rodičů společných dětí. Ve třech kazuistikách jsem popsala případy tří rodin, z nichž jedna je před rozvodovým řízením, druhá jím prochází a třetí je několik let rozvedená. V následném shrnutí kazuistik jsem odpověděla na hlavní výzkumnou otázku a uvedla, jaké skutečnosti se v popisovaných případech ukázaly být zátěžovými faktory. Zároveň bylo zmíněno, co může fungovat jako protektivní a podpůrné pro řešení rodinné krize. Ze závěrů kazuistik tak vyplynulo, že za zátěžový faktor lze považovat nefungující komunikaci mezi manželi, neexistující nebo minimální společné zájmy a trávení volného času, rozvod v primární rodině, důvod rozpadu manželství (existence nového vztahu jednoho z rozvádějících se), nevyužití odborné pomoci, a jednoznačně největší zátěží je zátěž související se soudním řízením (zejména řízení týkající se úpravy výchovy a výživy nezletilých dětí).

Počty rozvodů pravděpodobně nebude možné ovlivnit. Zůstává však otázka, zda by změna právní úpravy rozvodů rodin s nezletilými dětmi nemohla ovlivnit průběh řízení, tak, aby se snížila zátěž nezletilých dětí.

## SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BAKALÁŘ, Eduard a kolektiv autorů. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Vydání 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

FRANCOVÁ, Marie a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Vydání 3. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 260 s. ISBN 978-80-7478-500-9.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2008, 272 s. ISBN 978-80-223-2391-8.

HASMANNOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava a KREIDL, Martin. *Proměny partnerství. Životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Vydání 1. Praha: SLON, 2012. ISBN 978-80-7419-142-81.

KAISEROVÁ, Veronika. Úvaha nad nálezem Ústavního soudu ke střídavé výchově a jeho významem pro soudní praxi: Nález ÚS I. ÚS 2482/13 ze dne 26. května 2014. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2014, 16., 10/2014, s. 12-14. DOI: ISSN 1212-866X.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vydání 1. Praha: SLON, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2012, 144 s. ISBN 978-80-247-4110-9.

NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě. Zájem dítěte především*. Vydání 1. Praha: Portál, 2013, 168 s. ISBN 978-80-262-0342-1.

NOVÁK, Tomáš a PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.

POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2009, 176 s. ISBN 978-80-247-2046-3.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vydání 3. Praha:Portál, 2012, 224 s. ISBN 978-80262-0217-2.

Sborník studií. *Rodiče, děti a jejich problémy*. Sdružení Linka bezpečí, 2011. ISBN 978-80-904920-0-4.

*Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů*. MPSV ČR, 2012. ISBN 978-80-7421-048-8.

ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2009, 104 s. ISBN 978-80-247-2947-3.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. Vydání 3. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-7178-678-0.

VODÁČKOVÁ, Daniela a kol. *Krizová intervence. Krize v životě člověka. Formy krizové pomoci a služeb*. Vydání 1. Praha: Portál, 2002, 544 s. ISBN 80-7178-696-9.

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Analýza systému péče o ohrožené děti v Karlovarském kraji*. VÚSV, v.v.i, Praha, 2011.

### **Internetové zdroje**

ČESKO. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. ČSSÚ: *Český statistický úřad* [online]. ČSSÚ, [cit. 2015-03-30]. Dostupné z <http://www.https://www.czso.cz/>

### **Norma**

ČSN ISO 690. *Informace a dokumentace - Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2011. 40 s. Třídící znak 01 0197.

### **Zákon**

ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*, 1999, částka 111.

ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, 1963, částka 53.

ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*, 2006, částka 37.

ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. *Sbírka zákonů České republiky*, 1999, částka 111.